

A tudástársadalom és a magyar vidékfejlődés

Kutatási zárójelentés

1. Tudásformák a vidékfejlesztésben

Kutatásunk során a tudástársadalom és a magyar vidékfejlesztés kapcsolatát vizsgáltuk. Kutatásunk két részből állt. Az első részben konkrét vidékfejlesztési projektek vizsgálatával elemeztük, hogy milyen tudásformák jelennek meg a vidékfejlesztésben.

Kutatásunk során a tudást a vidékfejlesztési projektekben használatos tudás értelemben használtuk. A tudásformák használatát nem közvetlen módon vizsgáltuk, hanem a vidékfejlesztési projektek dokumentumai, a résztvevők és szakértők elbeszélései alapján szövegelemzéssel. A tudásformák elemzésénél Karl Bruckmeier¹ tipológiáját alkalmaztuk. Bruckmeier a vidékfejlesztésben használatos tudásformáknak három fő típusát különbözteti meg. Az első a tudományos tudás, azaz a kutatók által használt tudás, ami lehet tudományos diszciplínához kötött vagy interdiszciplináris, döntően módszertanilag vezérelt tudás ez a társadalmilag elfogadott, publikált vagy tanított tudás. Ez a vidékfejlesztésre számtalan módon és formában hatással van a tudományos tudás, annak többféle ága és formája a természettudományoktól a bölcsészettudományokig a művészetektől a jogtudományokig. A tudományos tudás közvetlenül is megjelenik a vidékfejlesztés gyakorlatában konkrét empirikus kutatások formájában vagy közvetett módon mint a jelenlévő tudományos tudás azonosítható. A második tudásforma az ún. menedzseri tudás, azaz a program és projektmenedzsmentben, a politikai, adminisztratív és gazdasági döntésekben valamint a tervezésben használatos és kialakuló tudás. A menedzseri tudásnak a vidékfejlesztés gyakorlatában több speciális formája használatos, ilyen a politikához kötődő tudás, ami programokra vonatkozó jogszabályok ismeretét jelenti, az adminisztratív tudás, ami a döntéshozás, a szervezés és tervezés rutinját és szabályismeretét takarja, a gazdasági szakismeret, ami a költségvetésre, elszámolásra, cégvezetésre, marketingre vonatkozó tudást jelenti valamint külön tudást igényel a természeti erőforrás menedzsment is. A harmadik tudásformát a helyi tudás jelenti, amely erősen hely specifikus, sokszor szereplő vagy kontextus függő tudás. A helyi tudás felhasználás a vidékfejlesztés vonatkozásában kapcsolódhat egyrészt a termeléshez, vagy a helyi természeti erőforrásokhoz vagy a helyi gazdasághoz a mezőgazdaság vagy erdőgazdaság kapcsán például. Lehet továbbá különböző helyi társadalmi csoportok kulturális tudása vagy kapcsolódhat a helyi életmódhoz és fogyasztási szokásokhoz.

A vidékfejlesztési projektek vizsgálatáról átfogóan elmondható, hogy a menedzseri tudás kitüntetett szerepét igazolja. A projektek működéséhez elengedhetetlen ez a tudásforma. A tudományos tudás számos formája megjelenik a vidékfejlesztési projektekben a projekt témájától függően. A helyi tudásnak is számos formájával találkozhatunk a vidékfejlesztési projektekben attól függően, hogy milyen helyi szereplőket vontak be a projektbe. Ugyanakkor számos esetben a helyi tudás hiánya a projekt sikertelenségének fő okaként jelent meg.

¹ Karl Bruckmeier: CORASON – Framework for the Analysis of Rural Sustainable Development, kézirat, 2004.

Kutatásunkban a Mezőtúri kistérségben vizsgáltuk a vidékfejlesztés helyzetét. Két területet kiemelve mutatjuk be a helyi és a menedzseri tudás szerepét, kapcsolat rendszerét. Az egyik terület az élelmiszertermelés, a másik pedig a helyi hagyományokra települt kézműipar.

A Mezőtúri Kistérségben készített átfogó kutatásunk alapján két esettanulmány kertében elemezzük, hogy milyen szerepek és szereplők jellemzik a helyi gazdasági élet mezőgazdasági és kézműipari ágazatait, valamint azt, hogy az esettanulmányban bemutatott szereplők milyen szerepet töltenek be a helyi gazdasági életben és működési stratégiájukhoz a fent bemutatott tudástípusok milyen kombinációját alkalmazzák. Az első esettanulmány egy élelmiszer előállítással foglalkozó családi vállalkozást mutat be, a második esettanulmány, pedig a helyi kézműves hagyományokra épülő gazdasági tevékenység működési körülményeit vázolja fel.

A mezőtúri pékséget üzemeltető családi vállalkozás egy mezőtúri péküzemmel és két mezőtúri és egy szomszédos kistérségben található bolttal rendelkezik. A családi vállalkozás a 90-es évek vége óta működik. Az elmúlt szűk egy évtized alatt a vállalkozás folyamatosan fejlődött, naponta előállított pékáru mennyisége 25kg/napról 300 kg/napra nőtt, és ma mintegy 60 féle termékük van. Interjúalanyunk, a családi vállalkozást vezetője, évekig a helyi péküzem műszerészeként dolgozott, véletlenül értesült a péküzem üzemeltetésének lehetőségéről és tulajdonképpen a munkanélküliség elől menekült a családi vállalkozásba. A vállalkozás tulajdonosának családjában senkinek nincs szakirányú végzettsége, a 6-8 fős alkalmazotti gárdában viszont található 2 szakképzett pék. A vállalkozás alapvetően helyi nyersanyagokból állítja elő termékeit, a mezőtúri malom bezárását követően a szomszédos város malmából vásárolja a lisztet, amely számukra elérhető távolságban a legkedvezőbb áron kínál minőségi alapanyagot. A pékárukat elsősorban saját boltjaikban és a város közintézményeiben értékesítik. A helyi nagy bevásárlóközpontok által kínált kondíciók nem túl gazdaságosak számukra, mert árban nem tudják felvenni a versenyt a bevásárlóközpontok beszállítóival, a helyi nagyüzemi pékséggel, illetve külső beszállítókkal. A helyi bevásárlóközpontoknál magasabb áron értékesítik kenyерüket, amelyet széles termékkínálattal próbálnak kompenzálni, a boltot látogató egyéb péksüteményt, pékárut vásárló fogyasztók pedig hajlandók kicsivel magasabb összeget fizetni a kenyérért. A családi vállalkozás a helyi gazdasági életbe ágyazottan működik, helyi nyersanyagból, helyi munkaerővel állítja elő termékeit, amelyet a helyi lakosok számára értékesít. Legnagyobb veszélyt számára a nagyüzemi terelők és multinacionális cégek jelentik, akikkel termelésben nem tudják felvenni a versenyt, értékesítésben pedig nem tudják elfogadni az általuk felállított kondíciókat.

A második vállalkozás egy fazekas vállalkozás. A középkori gyökerekre visszavezethető kézműves hagyomány a mezőtúri térség gazdasági arculatának mindig is fontos meghatározója volt. Ez a hagyomány az elmúlt évszázadokban hullámszerűen fejlődött, több ízben megújult, az egyes korok újra felfedezték és újraértékelték a helyi tradíciókat és tudást. Vizsgálati alanyunk a térség egyik legnevesebb, legsikeresebb kézműves vállalkozója, helyi születésű, helyben élő, gazdasági tevékenységét a termeléstől az értékesítésig egyszemélyes vállalkozásban végzi. A helyi piacon tevékenykedő kézműves vállalkozók nagy részéhez hasonlóan tehát gazdasági szempontból atomisztikus helyzetben van. Vizsgálati alanyunk A Mezőtúria Fazekas Szövetkezetben tanulta ki a kézműves mesterséget hivatásos fazekasoktól, ám sokat tanulmányozta más magyarországi és erdélyi térségek fazekas hagyományait. Emellett hosszabb tanulmányúton volt Ausztriában, ahol inkább a fazekas termékek piacának működését tanulmányozta. 1985-től mint független kézműves művész dolgozott Budapesten és azóta többször díjazták művészetét, és több mint 30 kiállítása szervezett alkotásaiból. Budapesti évei alatt tapasztalati úton sajátította el marketing tudását és építette ki kapcsolati hálóját. Gazdasági tevékenységének kezdetekor saját maga járta végig a potenciális elárúsítóhelyeket, amely a mai napig kapcsolati hálójának bázisát jelenti, habár a rendszerváltást követően számos bolt csődbe ment és az új elárúsító helyek, értékesítési

csatornák új típusú marketing stratégiát követelnek. Vizsgálati alanyunk termékpolitikájának két vezérelve, ti. a helyi kézműves hagyományok őrzése, továbbvitele, a hagyományos formákban és színekben megjelenő mezőtúri agyagedények előállítása valamint a modern vásárlói igények kielégítése, egymással nem mindig egyeztethető össze. Véleménye szerint a piacon leginkább értékesíthető mezőtúri agyagedények legfontosabb kritériuma, a márkanév, azaz a mezőtúri származás és nem pedig a térséghez vagy a névhez köthető stílus. A termékek autentikusságának megítélése az etnográfusok szigorú kategorizálása és a fogyasztók tág értelmezésnek skáláján mozog. Ezt jól szemlélteti saját tapasztalata, ami szerint a 30-as évek mezőtúri agyagedényei alapján készített termékei az etnográfusok szemében már nem tekinthető autentikusnak, holott ugyanazok a kékmázás edények Európa-szerte mint népszerű autentikus helyi termékek jelennek meg a kézműves-piacokon. Az etnográfusok által is autentikusnak tartott barnamázás vagy máznélküli edényekre viszont sokkal kisebb a kereslet. Sikeres egyszemélyes vállalkozásának, szakmai karrierének kulcsa a szükséges képességek, erőforrások, kapcsolatok birtoklása. Vállalkozásának hátterében a helyi kulturális hagyományok állnak, ám helyi gazdasági beágyazottsága csekélynek mondható. A turisztikai nevezetességek, az épített örökség és a turisztikai jelentőségű természeti értékek hiánya ellenére a térség komoly turizmus stratégiával rendelkezik, amely központjában a saját hagyományaira épülő fesztiválturizmus áll. Ennek két legfontosabb eleme a kézműves hagyományok és a szintén középkorra visszavezethető térségi rendezvény, a Túri Vásár. Egy aktív fesztivál turizmus beindulása esetén a helyi kézműves termékek helyi értékesítése is fellendülne, ma azonban helyi termékeket árusító állandó jelleggel működő bolt nincs a térségben, holott utazási irodák, ügynökségek gyakran érdeklődnek efelől a gyártóknál. Számukra a legfőbb értékesítési csatorna a magyar államalapítás ünnepén, minden év augusztus 20-án megrendezésre kerülő óriási méretű budapesti kirakodóvásár illetve a szintén hasonló jelentőségű fővárosi karácsonyi vásár.

Elemzésünkben nem csak a fent bemutatott két esettanulmányt, hanem a kutatásunk során szerzett, helyi, mezőgazdasági és kézműipari ágazatra vonatkozó, egyéb tapasztalatainkat, eredményeinket is figyelembe vesszük.

Az élelmiszertermelés helyzete alapvetően megváltozott az elmúlt másfél évtizedben. A korábbi mezőgazdasági módszerek, a földbirtok struktúra és az értékesítési lehetőségek változásai befolyásolják a helyi megélhetési viszonyokat, de azt is, hogy milyen stratégia, milyen tudásformák használata biztosítja a sikert. Eredményeink szerint már a közepes gazdaságokban is kiemelt szerep jut a helyi tudás használatának. A helyi viszonyok környezeti természeti, gazdasági adottságok alapos ismeretének. Ez a tudás alapvetően határozza meg gazdálkodási technológiát, termesztési irányokat.

A nagy gazdaságok kevésbé támaszkodnak a helyi ismeretre, menedzseri tudásuk is alapvetően az iskolapadban tanultakon alapul, amint gazdálkodásukban is az egyetemi, főiskolai keretek között elsajátított ismeretek jelennek meg.

Ha az élelmiszertermelés – élelmiszer kereskedelem következő lépését tekintjük, az élelmiszeripar és a nagykereskedelem rendszerét, a nemzetközi és hazai nagyvállalatok dominanciáját látjuk. Ezekkel a társaságokkal szemben nincsenek alku pozícióban a termelők – akár a kicsi, a közepes, vagy a nagy gazdaságokat tekintjük. A vidékfejlesztési kezdeményezések egy része ennek a helyzetnek a megoldását célozza. Erre szolgál például a vizsgált nagygazdaság bekapcsolódása az agrárkörnyezet-gazdálkodási programba. Hogy ez a gazdaság szempontjából sikeres volt abban a gazdaság vezetőjének menedzseri tudása játszott nagy szerepet. A programban a termelési célok elsikkadtak, az abban a gazdálkodó azért vesz részt, mert így többlet bevételhez jut. A termelők nem tartanak kapcsolatot a helyi élelmiszer feldolgozókkal, a helyi élelmiszer feldolgozók pedig nem tudnak, vagy csak igen nagy nehézségek árán tudnak kapcsolatot kialakítani a helyi kiskereskedelem legfontosabb szereplőivel.

A mezőgazdasági ágazatról alapvetően elmondható, hogy a térség kiváló adottságokkal és működőképes mezőgazdasággal rendelkezik, de a gazdasági szerepeket ellátó helyi szervezetek között nincs szoros kapcsolat és egyáltalán nincsenek helyi kötődésű, térségi szintű önellátást biztosító élelmiszerláncok. Egy-egy termékpályán belül hiányzik a termelésre, a feldolgozásra és az értékesítésre is kiterjedő helyi szintű vertikális koordináció. Ugyan a helyi szintű termelési, feldolgozási és értékesítési struktúrák összekapcsolása pozitív hatással lenne a területi integrációra, ez egyrészt azért nem valósul meg, mert a gazdasági szereplők térségi vonatkozású érdekeiket minden esetben felülírja a gazdasági érdekük, másrészt pedig azért, mert a helyi gazdasági környezet nem a térségi érdekeket és szempontokat figyelembe véve szerveződik. Azok a gazdasági szervezetek, amelyek érintettek mind a termelésben, a feldolgozásban és az értékesítésben is, általában megnyúlt termékpályás nagyvállalkozások, illetve e szerepeket egyedül betöltő kisvállalkozások. Ilyen típusú kisvállalkozásokat mutattunk be az esettanulmányainkban. A helyi kézműipari ágazat szintén jó adottságokkal rendelkezik, azonban a helyi kötődésű nagyvállalkozások megszűnése miatt leginkább gazdasági szempontból több szerepet is betöltő kisvállalkozásokkal találkoztunk. Ebből az ágazatból hiányzik mind a vertikális, a területi és a horizontális integráció, az ágazat szereplői atomisztikus helyzetben, saját működési stratégiák mentén tevékenykednek. Annak ellenére, hogy a stratégiák hasonló mintázatot mutatnak, a szereplők között nincs gazdasági (közös piacra jutás) vagy társadalmi (közös érdekképviselő) kapcsolat. Térségi szempontból a helyi gazdasági élet mindkét ágazatában a legbeágyazottabb szereplők a kisvállalkozások. Helyi kötődésükhöz nagyban hozzájárul, hogy a működésükhöz szükséges tudás helyi ismereteikben és helyi kapcsolatrendszerükben gyökerezik. Éppen helyi beágyazottságukból valamint méretükből kifolyólag ezek a kisvállalkozások területileg nem mobilak. Térségi szempontból kevésbé beágyazottak azok a nagyvállalkozások, amelyek a rendszerváltást követően alakultak meg vagy alakultak át valamilyen mezőgazdasági, élelmiszeripari szervezetből, vállalatból vagy kézműipari szervezetek, gyárak korábbi egységeiből. Ezek a vállalkozások fontos szerepet játszanak a helyi foglalkoztatásban, közvetlen gazdasági kapcsolatban állhatnak a térségben tevékenykedő kisebb gazdasági szervezetekkel, akik nem ritkán kiszolgáltatottak ezeknek a nagyvállalkozásoknak. Magyarországon a rendszerváltást követően általános gazdasági jelenség volt a nagyvállalatok átmeneti piacvesztése, illetve a sikertelen piacszerzési kísérletek miatt bekövetkezett likvidáció. Mind a helyi mezőgazdaságban és a kézműiparban tapasztaltuk ezt a jelenséget, illetve azt, hogy működő nagyvállalkozások léte a helyi kötődéssel egyáltalán nem rendelkező, de a térség gazdasági életében fontos szerepet játszó, multinacionális cégekhez való viszonytól függ.

Az esettanulmányokban bemutatott vállalkozók működését, így működésükhöz szükséges tudáskészletüket is, az általános gazdasági tendenciák mellett nagyban meghatározzák a helyi gazdasági viszonyok, valamint a vállalkozók gazdasági szerepei és a többi gazdasági szereplőhöz fűződő viszonyaik.

Az első esettanulmányban bemutatott sikeres péküzemet irányító családi vállalkozás esetében kulcsfontosságúnak bizonyul, hogy a vállalkozás vezetője hatékonyan alkalmazza a helyi gazdaság működésére épülő menedzseri tudását. Termékpolitikájának alapját képezi a tapasztalati úton megszerzett helyi tudás, amely a helyi gazdasági viszonyok és lehetőségek (a térség az ország legjobb búzatermő vidéke, jó áron, könnyen beszerezhető jó minőségű alapanyag, péküzem bérlési lehetőség, értékesítési lehetőségek, versenyképes termék- és piaci stratégia), valamint a fogyasztói igények (kenyér, mint alapvető fogyasztási cikk, jó minőségű pékáru) feltérképezését jelenti. Ez a helyi tudás közvetlenül nem gyökerezik szakmai, azaz malomipari, sütőipari vagy kereskedelmi ismeretekben, ti. sem a vállalkozás irányítójának, sem a családtagjainak nincs szakirányú végzettsége és a vállalkozás indulása előtt senki nem dolgozott ilyen jellegű ágazatban vagy a kereskedelemben. A vállalkozás működésének

hatékonyságához szükséges alapvető szaktudással az alkalmazotti státuszban lévő pékek rendelkeznek. A vállalkozás indításában és sikeres fejlesztésében továbbá nagy szerepet játszott, hogy a vállalkozás vezetője kiterjedt, helyi gazdasági életbe ágyazott, kapcsolati hálózattal rendelkezik. Menedzseri tudása tehát helyi ismeretekben gyökerező tapasztalati úton megszerzett, azaz alulról felépített tudás, amely nincs közvetlen kapcsolatban települési, területi vagy országos fejlesztési rendszerekkel és politikákkal.

A második esettanulmányban bemutatott kézműves-vállalkozó valamivel komplexebb tudáskészletet alkalmaz működése során, mivel ő egy személyben, tehát egyéb szaktudással bíró személy segítségével végez gyártási és értékesítési tevékenységet. Ugyan a térség kulturális hagyományainak egyik legfontosabb eleme az évszázadokra visszanyúló kézműves hagyomány, vizsgálati alanyunk művészeti és technikai jellegű tudása mégsem nevezhető hagyományos tudásnak, mivel tudása megszerzésében nincsenek szocializációja során ráhagyományozódott, csupán tanulás útján, tudatos választásként elsajátított elemek. Vizsgálati alanyunk tevékenységének kiindulópontja tehát nem a (tudatos vagy nem tudatos) hagyományörzés, hanem a helyi tradíciók újra-feltalálása, és a (helyi és a nem helyi) kézműves-hagyományok új konstellációjából felépült egyedi stílusú termékek értékesítése, amelyben nagy szerepet játszik a külső nyomás, azaz a kereslet igénye. Helyi tudása a helyi hagyományokra vonatkozó tudományos tudás tudatos elsajátításán (különböző korszakok helyi és nem helyi fazekas termékei) és használatán (a hagyományos termékek reprodukciója, a hagyományos termékeken alapuló saját tervezésű termékek) alapszik, azonban működése során ő nem vesz részt a tudományos tudás termelésében. Helyi tudása továbbá kiegészül tapasztalati úton megszerzett egyéb kézműves hagyományok ismeretével, amelyeket külföldi (erdélyi) tanulmányutakon sajátított el. A helyi kézműipari ágazat dezintegrált jellege miatt vállalkozásának irányításához szükséges menedzseri tevékenységeket is ő végzi. Az ehhez szükséges tudást szintén tapasztalati úton sajátította el (ausztriai tanulmányút). Menedzseri tudása specifikus, az évtizedek során kiépített kapcsolati hálókön keresztül történő közvetlen termékértékesítésre irányul, ám a tevékenységével közvetett kapcsolatban lévő területekkel (kézművesség és kézműves termékek turisztikai célú megjelenése) a gyakorlatban nem, csupán elméleti szinten foglalkozik. Menedzseri tudása tehát a piaci tapasztalatok alapján elsajátított alulról felépített tudás, amely – az első esettanulmányban bemutatott pék-vállalkozóhoz hasonlóan – nincs közvetlen kapcsolatban a települési, a területi vagy az országos fejlesztési rendszerekkel és politikákkal.

A példákban a három elemzett tudásforma, a menedzseri, tudományos és helyi tudás külön, külön jelenik meg. A különböző szereplők vagy a formális keretek között termelt, felülről épített tudományos tudást, vagy pedig az alulról épített, a helyi adottságokhoz kötött helyi tudást használják. Eredetét tekintve a menedzseri tudás is tekinthető helyi jellegűnek, illetve felülről építettnek. A vidékfejlesztési tervekbe ez utóbbit használva lehet sikeres bekapcsolódni, amint azt korábbi kutatások és a jelenlegi kutatás eredményei is bizonyítják.

A kutatás második részében egy 1000 fős reprezentatív felvétel a Vidék 2005 segítségével azt vizsgáltuk, hogy milyen vidéképek, vidékimázsok jellemzőek ma Magyarországon. A kutatáshoz kapcsolódó kérdőívet a *Szonda Ipsos Vélemény és Piackutató Intézet* vette fel. Kétlépcsős, arányosan rétegzett, véletlenszerűen kiválasztott 1000 személyt tartalmazó valószínűségi mintával dolgoztunk. Az 1000 fős minta Magyarország településhálózatát arányosan reprezentálja, 110 mintavételi egységgel. A mintába kerülő személyek összetételi aránya a legfontosabb társadalmi-demográfiai mutatók szerint (nemek, életkori csoportok, iskolai végzettség, lakóhelytípus) megfelel a teljes 18 éven felüli népesség összetételének. A minta alapsokasága a Magyarországon élő, magyar állampolgárságú, 18 éves és idősebb korú népesség.

2. Ki mit tud a vidékről: vidékpercepciók és vidék imázsok

A vidéki imázs legtöbbször a kívülről álló városiak produktuma. Beavatkozás mindabba, amit a vidék jelent. Befolyásolja a hatalmi döntéseket; a fejlesztési források szétosztását; a vidékiek önazonosítását és önképét; a falvak, mezővárosok és lakóik képviselőit a kultúra és társadalom legkülönbözőbb területein. A vidékfejlesztésben az imázsok ismerete és felhasználása elengedhetetlen.

A magyar kultúrában a 19. század elejétől kettős vidékkép élt. A falu és a paraszt korszakról korszakra, mint a nemzeti kultúra letéteményese és a nemzet fennmaradásának a demográfiai bázisa jelent meg. (Kovács 2002). A reformkor jobbágyfelszabadítási politikája, az irodalmi népiesség, később a népiesek mozgalma vagy a konzervatív szellemiség a vidéket egyértelműen a nemzettel azonosította és különösen a huszadik század első felének válságos időszakában a parasztságot és a paraszti kultúrát (a vidékit) a nemzeti kultúra alapjaként és hordozójaként értelmezte. A „csak tiszta forrásból” bartóki és kodályi intellektuális irányzata a konzervatív vagy radikális kulturális és társadalmi reformok mellett elkötelezett generációkat inspirált. A vidéki idill ismert a mi kultúránkban is azonban mindig kiegészült a vidék állapotának és a vidékiek életkörülményeinek a kritikájával, mert a romantikus nacionalizmus a nemzet túlélőképességének a biztosítékát kereste a vidéken. A rurális és nemzeti azonosítása és a rurális életkörülmények kritikája együttesen is inkább pozitív rurális imázst hozott létre, amelynek alakváltozatai a poszt- szocialista korszakig is eljutottak. A rendszerváltó értelmiségiek nagyobb csoportjai olyan szellemi környezetből érkeztek, amelyek a legitimitásukat a vidéki élet kritikájának és miszticizálásának is köszönhatték. A kommunista rendszer a teljes központi hatalom birtokában hatékonyan használta ki a tömegkultúra ellenőrzéséből származó kultúrpolitikai lehetőségeket a vidék-imázs formálásában is. A szövetkeztetés vagy a beszolgáltatás melletti agitáció a legkülönbözőbb művészeti ágakat és tömegkommunikációs eszközöket tudta szolgálatába állítani ugyanakkor a dokumentarista és játékfilmek és az irodalom jelentős alkotásai, később a társadalomtudományok is viszonylag valósághűen mondták el azt, ami a falvakban történt. A szocialista korszak végéig élő imázsok inkább pozitív mint negatív vidékképeket őriztek, annak ellenére, hogy a közelítésmódokat leginkább a dokumentarizmus és a kritika jellemezte. (Csíste – Kovács 2002). A kommunista hatalom tudatosan alkalmazta a korábbi szellemi mozgalmak és tömegkultúra rurális imázsainak egyes részeit (például a rurálissal összekapcsolt nemzeti érzés agitatív erejét) és ellenzékük is szívesen használta ideológiai céljaira a hagyományokban élő rurális imázsok és a paraszti kultúra elemeit. A rurális imázsok történeti motívumai ezért élhettek túl a szocializmust, annak ellenére, hogy a vidéki élet alapjaiban változott meg és a tradicionális parasztság eltűnt. A rendszerváltással a vidék imázs termelése és alaptartalma is gyökeresen megváltozott. Az irodalom, a film, a szépművészetek és a társadalomtudományok vidék imázs formálásában betöltött szerepét a modernebb technikákkal rendelkező médiák, mindenek előtt a televízió vette át. A realista, dokumentarista közelítésű, inkább pozitív vidékkép negatívvá változott. A rurális javarészt negatív tartalommal jelenik meg. A visszamaradottat, az alulfejlettet, a problematikusot, a modernizáció és az európai integrációt gátját, a szegényt, a szégyellni valót képviseli, amit nem tudnak ellensúlyozni a vidéket a nemzeti kultúra integráns részeként és a megőrzendő tradíciók helyeként bemutató műsorok és cikkek. (Csíste – Kovács 2002). A Vidék 2005 kutatás során arra kerestük a választ, hogy milyen vidék percepciók és vidékképek élnek ma Magyarországon.

2.1 Vidékpercepciók Magyarországon

A kutatásnak ebben a részében arra kérdésre keressük a választ, hogy milyen a mai magyar társadalom vidékképe? Vidékkép alatt nem a vidéki tájképet, építészetet, a vidékre jellemző társadalmi csoportokat értjük – ezek, amint a hagyományos magyar táj ikonok vizsgálata is a következő fejezet témája. Ebben a részben sokkal inkább a vidékről való beszéd, a vidékkel kapcsolatos attitűdök, élmények, érzések vizsgálata áll a középpontban. A politikában, közbeszédben, kiadványokban megjelenő vidékkép milyen viszonyban van a mindennapi ember fejében élő elképzelésekkel? Azonosulnak-e azzal a vidékképpel a válaszolók, amelyet a döntéshozók, a sajtó illetve a különböző kiadványok sugallnak?

Központi kérdésünk, hogy mi jellemzi ezt a vidékképet? Van-e különbség a különböző csoportok vidékről alkotott véleménye között, és a fellelhető különbségeknek mi az oka? A különböző társadalmi csoportok eltérő vidékképpel rendelkeznek-e, eltér-e ez a kép a lakóhely, az agráriumhoz, mezőgazdasághoz való viszony szerint, vagy nem érzékelhető jelentős különbség ebben. A fejezetben összevetjük, hogy a már meglévő dokumentumok, írások alapján vázolt vidékkép megfelel-e annak a reprezentációnak, amely a lakosság fejében él?

Az országos reprezentatív minta tagjainak 22 véleménykérdést tettünk fel. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a kibontakozó vélemények, elgondolások megfeleltethetők-e az alábbi vidékről kialakult képeknek? Az egyik a vidéket a mezőgazdasággal azonosítja, egy másik a vidék leszakadását, elmaradottságát hangsúlyozza, egy harmadik a hagyományos népi, természeti idillt hangsúlyozza.

A kérdések a vidékkel kapcsolatos véleményekre, attitűdökre kérdeztek rá, a válaszolók az iskolában szokásos módon fejezték ki véleményüket.

A huszonkét kérdésre adott válaszok alapján végzett faktorelemzés azonban nem támasztotta alá előzetes elképzeléseinket, a megkérdezettek fejében nem rendeződött egyértelmű, a kutatói hipotézishez hasonló struktúrába a vidékkép, a vidékkel kapcsolatos vélemények. A fenti három vélemény típus helyett és mellett, lazább, kevésbé kikristályosodott attitűdökre bukkantunk. Ezeket fogjuk az alábbiakban bemutatni.

A faktorelemzés is előrevetítette, hogy az a vélemény, miszerint a vidék az élelmiszertermelés, a mezőgazdaság helyszíne megtalálható, így erre érdemes volt főkomponenst készíteni² a főkomponensen magas értéket elérők egyetértének azzal, hogy a vidéken élők alapvetően a mezőgazdaságban dolgoznak, a vidéken folyik az élelmiszertermelés, és, hogy ez a tevékenység nincs eléggé megbecsülve.

Az vidéki idillről alkotott eredeti elképzelésünket, amiben a vidék környezeti, természeti, kulturális értékei, illetve hagyományőrző szerepe kapott volna hangsúlyt, azonban sokkal komolyabban újra kellett gondolnunk, mint az előző attitűdöt. Ez az érzület nem egységes: élesen elválik egy a (magyar) vidékre, az észlelhető realitásra vonatkozó vélemény csoport, amely a vidék természeti értékeit, hagyományőrző szerepét hangsúlyozza (vagy utasítja el), attól az attitűdtől, amely általános felelősséget állapít meg (vagy vet el), a vidékkel, az ország kultúrájával, vagy általában a világgal szemben. Ez utóbbi gondolat felbukkanása az ökológiai fenntarthatóság megjelenéseként értelmezhető. A két attitűdöt önálló főkomponensekkel lehetséges rekonstruálni.

A vidéki idill főkomponensen³ magas értéket azok a válaszolók kapnak, akik úgy vélik, hogy a vidéki kultúra a falvakban maradt meg, itt továbbélnek a hagyományok, a természet érintetlen, s kikapcsolódási lehetőséget kínál.

További két, a hipotézisben nem várt attitűdöt mér az alábbi két főkomponens:

Az egyik⁴ a vidék elmaradottságát, pontosabban a vidékiek, a vidéki lét lenézését dokumentálja, akik itt magas értéket értek el, azok egyet értenek olyan kijelentésekkel,

² Ezekhez a 22/6-os és a 23/5;6;7-es kérdéseket használtam fel.

³ A főkomponensenben a 22/5-ös és a 24/2;3;4-es kérdéseket használtam fel.

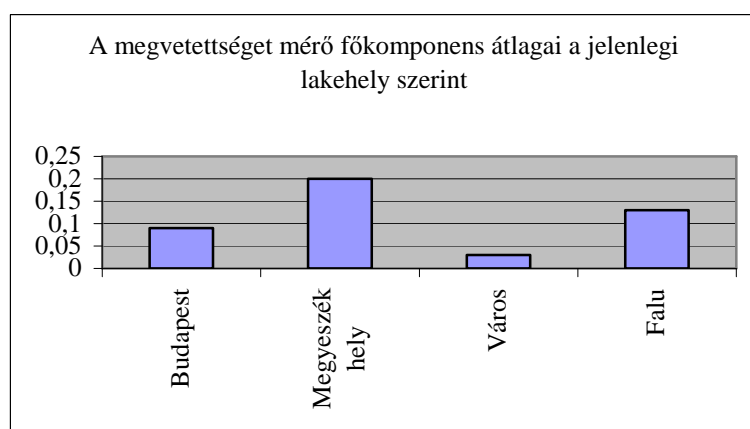
⁴ A főkomponensenben a 22/4-es és a 23/2;3;4-es kérdéseket használtam fel.

miszerint a vidékieknek kevésbé igénye szórakozni járni, kevésbé ismerik a világot, mint a városiak, általában a vidéki élet rosszabb minőséget feltételez. Ellenőriztük azt, hogy a minta átlag mekkora ezeknél, a kérdéseknél. Nem történt-e esetleg az, hogy mivel a minta átlag nagyon alacsony, már a hármas érték, ami tartózkodást jelent, is egyetértéssé torzul a főkomponensen. A minta átlag 2,54-2,68 között van, így ez nem torzít erősen.

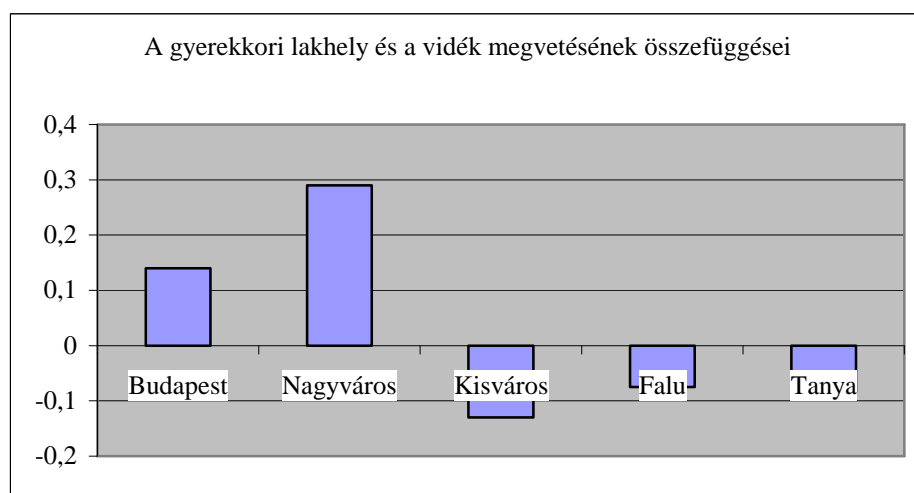
A negyedik főkomponens⁵ azt méri, hogy a kérdezett mennyibe látja a vidéket értékesnek, és érdemesnek tartja-e ezeket az értékeket megővni, esetleg fejleszteni.

A főkomponenseket elemezve, megállapíthatjuk, hogy a kérdezett jelenlegi lakhelye csak kismértékben befolyásolja azt, hogy milyen értéket ér el a kérdezett az egyes főkomponenseken. A kor, iskolai végzettségnek, jövedelem és a négy fenti főkomponens között szintén nincs összefüggés.

Az elmaradottságot, a vidéki emberek lenézését mutató attitűd azonban összefügg a kérdezett lakóhelyével, iskolai végzettségével, és azzal, hogy gazdaságilag aktív-e, valamint, hogy a szülei, hol töltötték életük nagyobb részét?

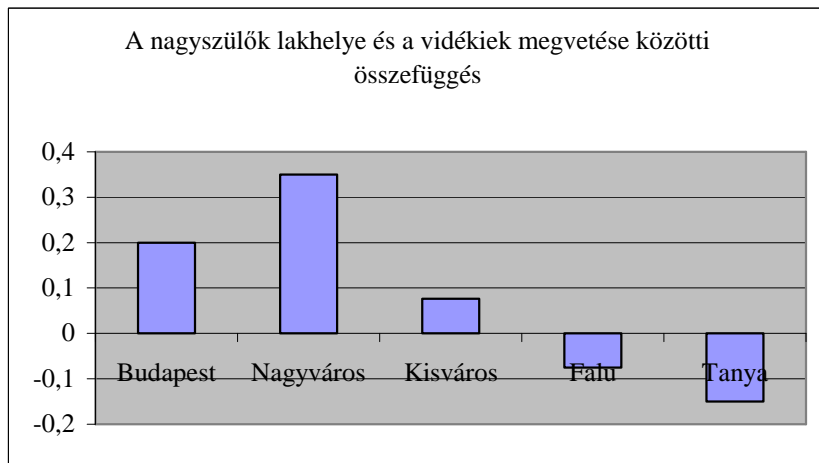
A jelenleg valamelyik megyeszékhelyen lakók sokkal inkább azonosulnak a vidéki, falusi emberek igényeit, műveltségét lenéző, a vidéki élet lehetőségeit a városinál kevesebbre értékelő nézetekkel, mint a kisvárosok, vagy akár Budapest lakói. A különböző kategóriákban tapasztalható eltérés szignifikáns.

A nagyvárosok esetében hasonló átlagokat láthatunk, amennyiben a gyermekkori (14 éves kori) lakóhely, és a vidéket, vidékieket, vidéki életet lenéző attitűdöt elfogadókat hasonlítjuk más településekhez. A sorrendben következő település azonban Budapest, amelynek szülőit

⁵ A főkomponensben a 22/3; 8-as és a 24/3;8-as kérdéseket használtam fel.

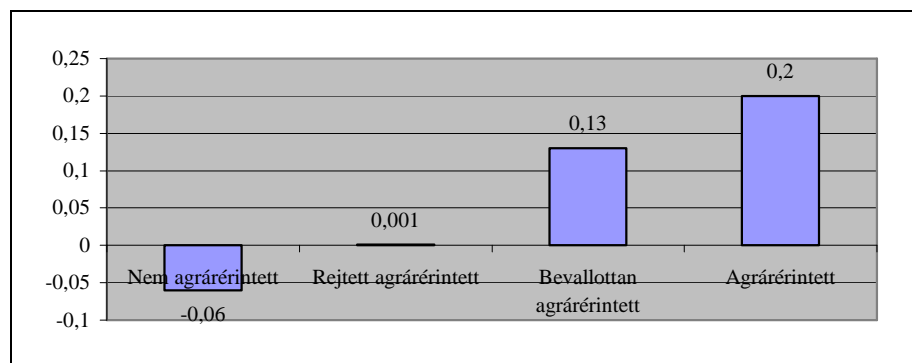
szintén meglehetősen határozott véleményt formálnak a vidéki élet minőségéről, s az ott élők igényeiről. Ettől a Kisvárosok, falvak, tanyák szülőtteinek véleménye tér el markásan; ők nem értenek egyet azzal, hogy rosszabb lenne vidéken élni, mint valamelyik nagyvárosban, illetve, hogy a vidéki élet unalmasabb lenne, általában kevésbé tájékozottak lennének a vidéken élők. A nagyszülők lakhelye szerint átlagolva a főkomponens értékeket, azt láthatjuk, hogy ezek a megyeszékhelyek után település méret szerint sorba rendeződnek. Erre magyarázat lehet a különböző települések vándorlási mintázata?

Összefoglalva a fentieket, érdekes, hogy a lakhely esetén a megyeszékhely produkálta a legmagasabb főkomponens értéket (a kisváros pedig a legalacsonyabbat), a szülők lakhelye esetén szintén a nagyvárosi lakóhely az, ami hasonlóan a legmagasabb értéket mutatta (míg a kisvárosi a legalacsonyabb átlagot). Ha a nagyszülők lakóhelyével való összefüggését vizsgáljuk a vidéket lenéző attitűdnek, akkor azt tapasztaljuk, hogy fővárosiak és a nagyvárosok lakói érnek el az átlagot messze meghaladó értéket. Ugyanez a mintázat folytatódik, ha a kérdezett gyermekkori lakóhelyével való összefüggést vizsgáljuk. Amíg a kisvárosiak határozottan elutasítják, hogy vidéken rosszabb lenne élni, és itt csekélyebb igényei lennének a lakósnak, a fővárosi és a megyeszékhelyek válaszadói kifejezetten negatív válaszokat adtak.

A mezőgazdasági vidékép nem meglepő módon függ attól, hogy agrárérintett-e a válaszoló, valamint attól, hogy hol töltötte a gyermekkorát ő, illetve, hogy hol éltek a nagyszülei (bár ez utóbbitól, csak igen csekély mértékben).

A vidék mezőgazdasági jellegével való egyetértést mérő főkomponens átlagai

Az agrárérintettek gondolkodására sokkal jellemzőbb, hogy a vidéket a mezőgazdasági termelés, élelmiszer előállítás helyének látják, míg a nem agrárérintettek elutasítják ezt az állítást. Érdekesebb ennél a rejtett és a bevallottan agrárérintettek közötti jelentős különbség.

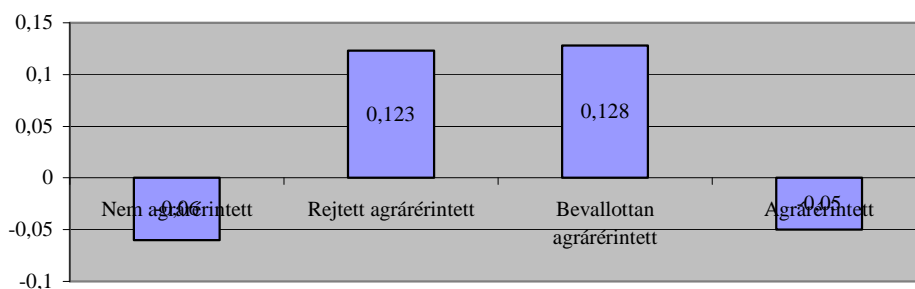
A harmadik csoport tagjai, azok, akik aktív korukban a mezőgazdaságból éltek, mezőgazdasági végzettséggel rendelkeznek esetleg valamekkora földbirtokkal rendelkeznek (átlagosan 0,7 hektárossal), ám a csoport harmada jelenleg semmiféle mezőgazdasággal nem foglalkozik (kis kertet sem művel), míg a rejtett agrár érintettek csoportjának minden tagja aktív gazdálkodó (azaz legalább egy kis darab földön termel valami csekélységet önmagának). A nagyszülők lakhelye esetén az átlagtól kizárólag annak az 52 válaszolónak az adatai térnek el, akiknek a nagyszülei tanyán éltek, az ő válaszaikból képzett főkomponens értéke jelentősen meghaladja az átlagot, azaz megerősíti azt a feltételezést, hogy a mezőgazdaság és a vidék azonosítása egy részt a gyermekkori élményeken alapul, és az agrárérintetteket jobban jellemzi. A tanyai lét szinte biztos mezőgazdasági hátteret feltételez. Ezt a feltételezést támasztják alá gyermekkori lakhely adatok és a vizsgált főkomponens átlagok, valamint a szülő mezőgazdasági tevékenysége és a mezőgazdasági vidékképpel azonosuló válaszolók közötti összefüggés. A válaszolók 40%-ának szülője foglalkozott tartósan mezőgazdasággal, ők azok, akik fejében a vidék és a gazdálkodás élelmiszertermelés összefonódik. A nem agrárérintett szülők gyermeke azonban nem osztja ezt az elképzelést.

A továbbiakban bemutatjuk a vidéki idill főkomponens legfontosabb sajátosságait, összefüggését az elemzés szempontjából fontos változókkal.

Ha a vidéki idill főkomponens átlagokat nézzük az agrárérintettség különböző kategóriáiban, akkor azt látjuk, hogy a két enyhén agrárérintett csoport vidékről kialakult képére jellemző az értékes természeti környezet, és hogy ott tovább élnek a népi hagyományok. Az összefüggés, a különböző átlagok közötti különbségek azonban nem szignifikánsak. Ugyanezen főkomponens átlagok a jelenlegi lakóhelytől teljesen függetlenek, gyakorlatilag a változó bármely kategóriájában a nulla körül mozognak.

A jelenlegi lakóhely, gyermekkori lakóhely, a szülők, nagyszülők lakhelye szintén nem befolyásolja a főkomponens átlagokat. A szülő mezőgazdasági tevékenysége azonban összefügg azzal, hogy a válaszolónak milyen kép él a fejében a vidékről: az agrárérintett szülők gyermekei hajlamosak azonosulni a vidék nemzeti hagyományokat, természeti, környezeti értékeit megőrző jellegével.

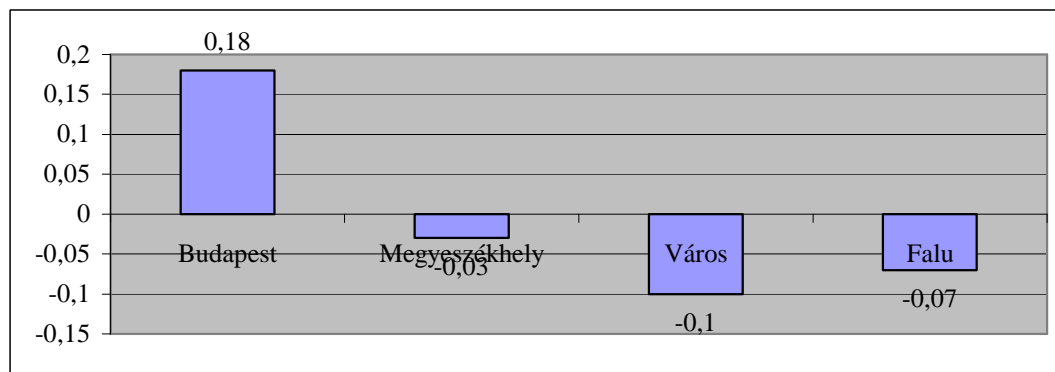
A vidéki idill főkomponens átlagai

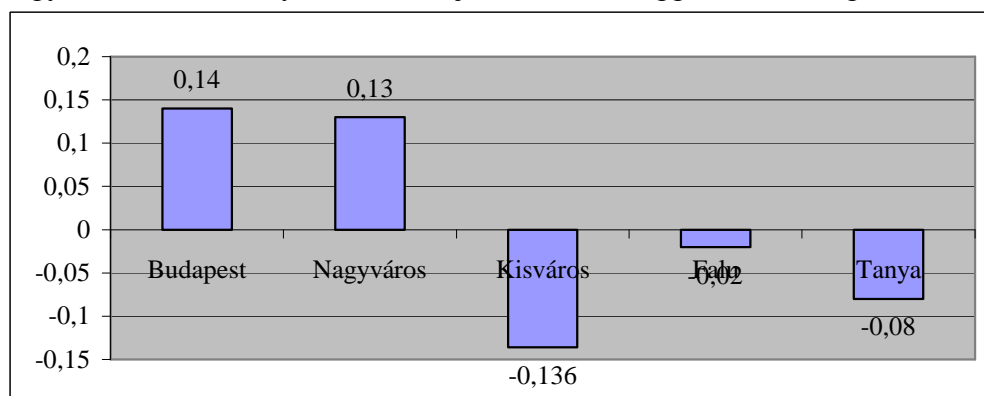
A negyedik főkomponens azt méri, hogy a kérdezett mennyibe látja a vidéket értékesnek, és fontosnak tartja-e, hogy ezeket az értékeket megóvjuk, támogatja-e a vidékfejlesztést. A véleménynel a mezőgazdaságban dolgozó szülők gyermekei inkább egyetértenek, mint azok, akik gyermekkorukból fakadóan nem kötődnek a mezőgazdasághoz, ám itt mind a két átlagérték gyakorlatilag nulla. Így oldható fel az a látszólagos ellentmondás, amelyet az okoz, hogy a főváros és a nagyvárosokban felnőtt válaszadók tartják értékesnek és fejlesztendőnek a vidéket, Budapest lakói pedig az átlagot jelentősen meghaladó mértékben értenek egyet a „vidék fejlesztő” főkomponensben megjelenő kijelentésekkel. (Fontos megjegyezni, hogy összességében – minden kategóriát tekintve – ezek a különbségek nem szignifikánsak.) Ugyanígy csupán a bevallott agrárérintettek csoportja az, amely az átlagot jelentősen

meghaladó mértékben ért egyet a fenti kijelentésekkel, azaz támogatja a vidékfejlesztést. Ez az a csoport, amelyik azonosul mind a mezőgazdasági vidéképpel, mind pedig a vidék természeti, nemzeti hagyomány megőrző szerepét hangsúlyozó vidéképpel.

A jelenlegi lakhely és a vidékfejlesztés összefüggése (nem szignifikáns)

A gyermekkori lakhely és a vidékfejlesztés összefüggése (nem szignifikáns)

Klaszter elemzés a négy főkomponens segítségével:

Az előző fejezetekben bemutatott és elemzett négy főkomponenst felhasználva csoportokat kíséreltem meg létrehozni a vidékkel kapcsolatos képek, attitűdök alapján. Az elemzés során négy csoportot tűnt érdemesnek elkülöníteni.

A klaszter csoport középpontok: (nem válaszolt 147 fő – 14,7%)

	1 – Megvető szolidárisok	2 – Felelősek	3 – Elutasítók	4 – Kiábrándultak
Idilli vidékkép	0,82	0,54	-0,54	-1,52
Mezőgazdasági vidékkép	0,74	0,26	-0,28	-1,45
Lenézi a vidéket	0,97	-0,99	0,17	-0,19
A vidék érték	0,64	0,55	-0,29	-2,07
Összesen:	211	240	313	88
Arány:	21%	24%	31%	9%

Az első kettő csoportra jellemző, hogy a vidék mezőgazdasági jelentőségét hangsúlyozza és az idillt is jellemzőnek érzi a vidékre, valamint fontosnak tartja a vidék fejlesztését. A két csoport között a különbség az, hogy csak az egyik ért egyet a vidék fejlesztésével, és érez globális felelősséget a jövőért, a másik nem.

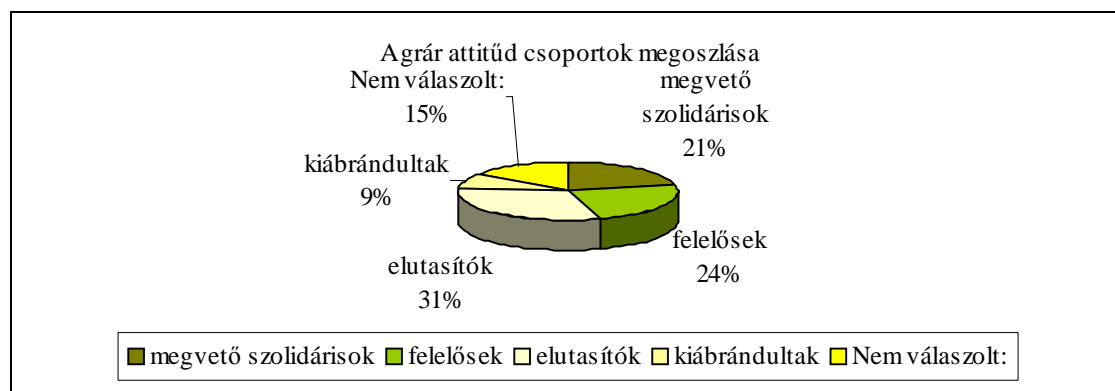
Az első csoportot a megvető szolidárisok csoportjának neveztem el, a minta 21%-a tartozik ebbe a csoportba, a csoport tagjai azonosítják a vidéket a mind a mezőgazdasággal, mind pedig a természeti értékekkel, a hagyományokkal, de minden más csoportnál erősebb bennük az érzés, hogy a vidékiek a városiaknál szerényebb igényűek és sokkal rosszabb lehetőségeket kínál a vidéki lét. A második csoportba a minta 24%-a tartozik, ezek, elutasítják a vidéket, a vidéken élőket lenéző állításokat, elismerik a vidék értékeit, és felelősséget éreznek a környezet, a természet állapotáért, ezért ezt a csoportot *felelősek* nevezem a továbbiakban.

A további két csoport számára a vidék sem természeti értéket, sem hagyományt, kulturális forrást, sem pedig a mezőgazdaság terepét nem jelenti. A harmadik csoport annyira nézi le a vidéket, mint az átlag magyar, és inkább látja azt értéktelennek, mint értékesnek, akár magára is hagyná a gondokkal, ahogy aglobális környezeti problémákra sem érzékeny. A csoport adja a relatív többséget, 31%-ot, a továbbiakban *elutasítók* néven kezelem őket.

A negyedik csoport hátat fordít az általános környezeti problémáknak, kifejezetten elutasítja, hogy érdemes lenne a vidéket fejleszteni, nem is lát a vidéken semmi értéket, de nem nézi le azt, bár alig kevésbé az átlagnál, és nem tekinti sem a hagyományok, vagy a természet, sem a mezőgazdaság terepének a vidéki területeket. A csoport 8,8%-át adja a csoportosított válaszoknak, s mint a vidéket *kiábrándultak* fognak a további elemzésben szerepelni. A későbbi elemzés alá fogja támasztani, hogy ez a csoport, reményt vesztett, része a vidéki magyar társadalomnak.

Ha több csoport kialakítására törekszünk a klaszter elemzés során, akkor ez utóbbi két csoport összetétele változik, ezekből válnak ki a vidék szerepét különböző mértékben elutasítók kisebb csoportjai, mivel ez nem segíti az adatok értelmezését, a négy klaszteres megoldás azonban stabil és jól interpretálható, a továbbiakban ezzel dolgozom.

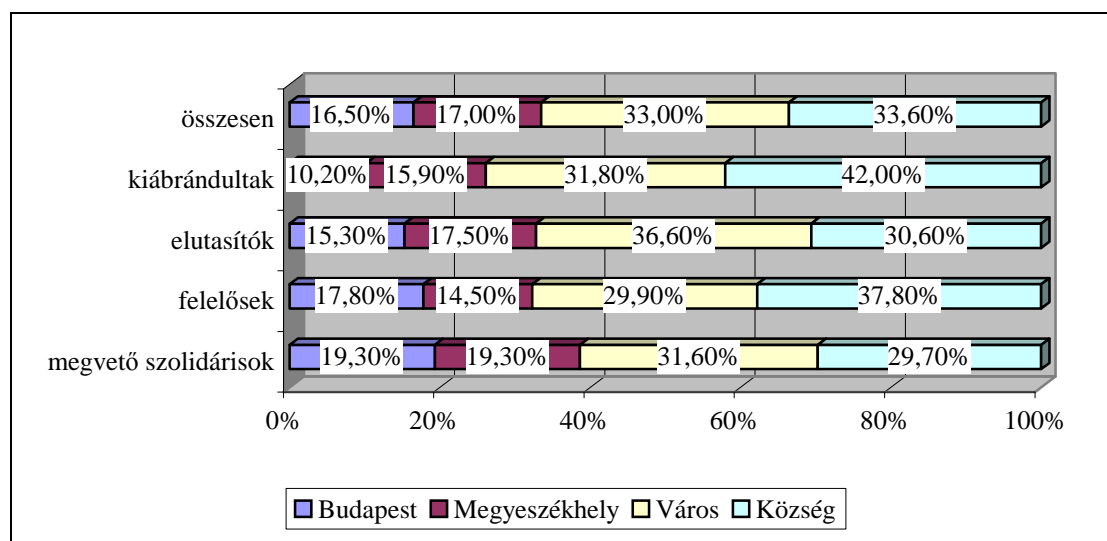
Attitűd csoportok: vidék ideológiák alapján

A kialakult klaszter struktúra azt mindenképpen példázza, hogy a vidék mezőgazdasági jellege és a vidéki idill képei „együtt járnak” a fejekben, valamint azt is, hogy akik egyet értenek a fentiekkel, azok szerint a vidék számos természeti értéket, hagyományt őriz, ennek fejlesztése fontos lehet. A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy milyen összefüggés mutatkozik a nagyobb társadalmi, demográfiai mutatók és a klaszter csoportok között, melyikre mi a jellemző?

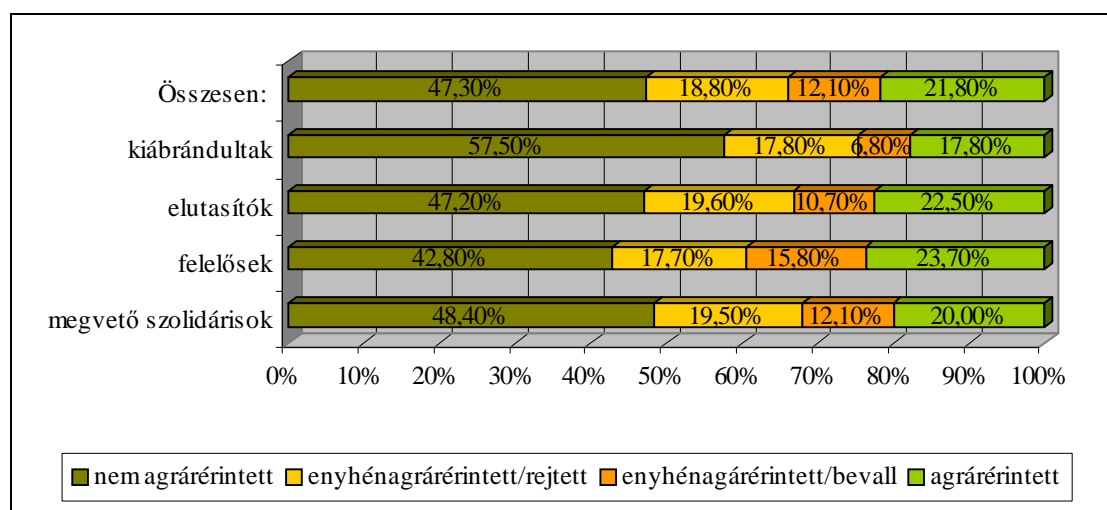
A kérdezett lakóhelye, iskolai végzettsége, munka erőpiaci aktivitása, nettó jövedelme, agrárérrintettség és a vidékről élő elképzelések között nincs összefüggés.

Mivel azonban arra keressük a választ, hogy vajon a vidékiek és a városiak között van-e különbség, bemutatjuk a kérdezett jelenlegi lakóhelye és az attitűdök összefüggését (a két változó független egymástól).

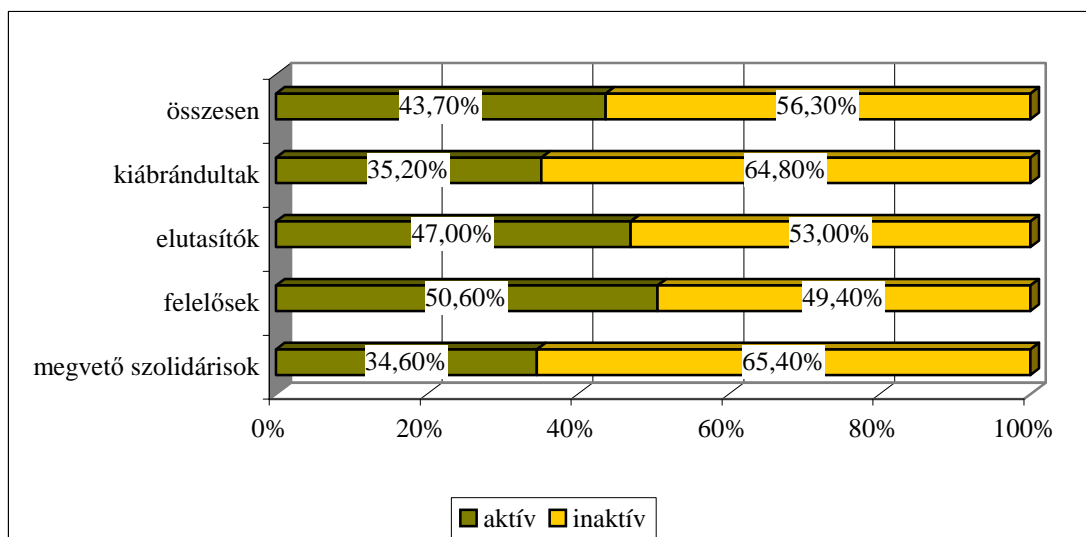

A táblázatból világosan látszik, hogy a lakóhely nem befolyásolja a vidékkel kapcsolatos attitűdök alapján képzett csoportbeli tagságot, annak ellenére, hogy a megvető szolidárisok csoportjában némileg magasabb az aránya a fővárosiaknak és a megyeszékhelyek lakóinak, míg az kiábrándultak csoportjában némileg magasabb az aránya a kis városok, falvak lakóinak.

A különböző agrárérzettség változók, és a csoporttagság között sincs szignifikáns összefüggés, annak ellenére, hogy a kiábrándultak között némileg magasabb a nem agrárérzettek aránya, míg az enyhén (bevallottan), és az erősen agrárérzettek aránya valamivel alacsonyabb.

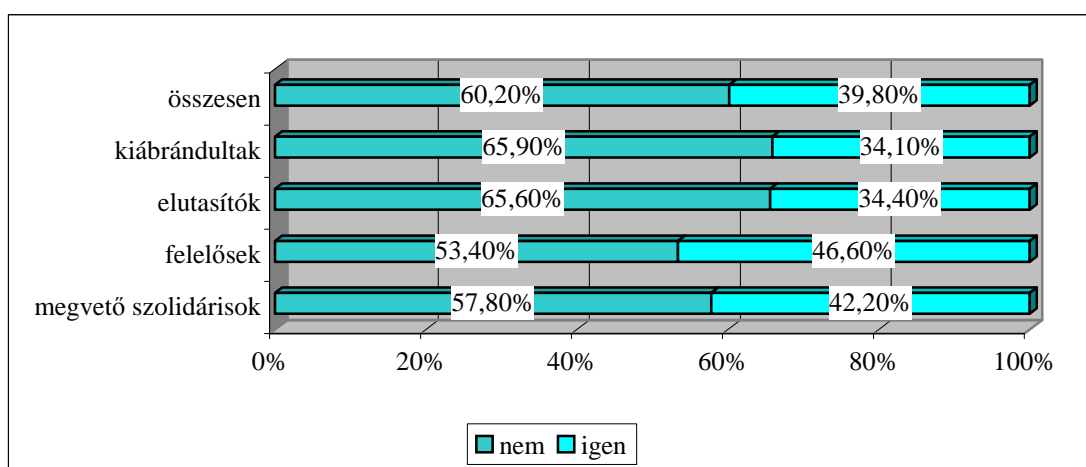

A csoportba tartozás összefügg azzal, hogy a kérdezett szülei, hol éltek, illetve végeztek-e mezőgazdasági tevékenységet, hogy gazdaságilag aktív, vagy inaktív a válaszoló. Az életkor is szignifikánsan összefügg a fenti csoportosítással; a megvető szolidárisok csoport tagjainak az átlag életkora 50 év, szemben a másik két csoport 45-46 éves átlagával.

A megvető szolidárisok között az aktívak aránya lényegesen alacsonyabb, mint a teljes népességben, vagy akár mint a felelősek között, illetve az elutasítók csoportjában. Ugyanígy a kiábrándultak között is igen alacsony az aktívak aránya, míg azonban a megvető szolidárisok átlag életkora 5 évvel magasabb a másik három csoporténál, ami önmagában magyarázhatja az aktívak alacsonyabb arányát, a kiábrándultak átlag életkora nem alacsonyabb a többi csoport átlag életkoránál.

A kérdezett szülei foglalkoztak-e mezőgazdasággal?

A szülők agrárérintettsége és a vidékkel kapcsolatos attitűdöket vizsgálva megállapítható, hogy a kiábrándultak és az elutasítók között valamivel alacsonyabb azoknak az aránya, akiknek a szülője végzett mezőgazdasági munkát. Az is szembe tűnő, hogy a felelősek csoportjában a különösen magas a mezőgazdasági tevékenységet végző szülők aránya. között fenti táblázat alapján látszik, hogy vidék értékeit, problémáit elutasítók, a kiábrándultak között átlagot meghaladó a mezőgazdasági tevékenységet végző szülők aránya, ez összefügg azzal, hogy ebben a csoportban a jelenlegi lakóhely, jellemzően kisváros, falu. A felelősek és a megvető tudatlanok csoportjában azonban az átlagosnál alacsonyabb a mezőgazdaságban dolgozó szülők aránya.

Miként jellemezhetjük tehát a csoportokat demográfiai szempontból, melyek azok a további tényezők, amelyek alapján különbséget lehet tenni a különböző vidékek között?

A kiábrándultak gazdasági aktivitása alacsonyabb az átlagnál, bár életkoruk – 45 év, mint a másik két csoportnak. Közöttük kevesebb az agrárérintettség bármely formája annak ellenére, hogy valamivel magasabb e csoportban a vidéki, kisvárosi, falusi lakóság aránya, mint a másik három csoportban. Szüleik nem voltak agrárérintettek, az átlag jövedelmek ebben a csoportban a legalacsonyabbak. Ennek alapján feltételezhető, hogy ez a 9%-os csoport a vidéki, leszakadó, szegény réteg, amely saját helyzetével elégedetlen, és remény vesztve éli életét.

A megvető szolidárisok csoport átlag életkora a legmagasabb, 50 év, ezek általában budapestiek, további jellemzőik (családi átlagjövedelmük, gazdasági aktivitásuk) összefügg e kettő tényezővel. Mezőgazdasági kötődésük teljesen átlagos, attól alig tér el, szüleiké szintén az átlagnak megfelelő, lakóhelyük a főváros, vagy valamelyik nagyváros.

A vidék értékeit elutasító csoportot, a relatív többséget, nehéz jellemezni. Agrárérintettség, és lakóhely szempontjából nem térnek el az országos átlagtól, aktivitási rátájuk kicsit magasabb, mint az átlag, ők a vidéki városokban laknak, közöttük az agrárérintett család sarja lényegesen alacsonyabb, mint az országos átlag.

A felelősek gazdasági aktivitása kiemelkedően magas (amint a bevallott agrárérintetteké is), közöttük az agrárérintett szocializáció kevésbé jellemző, mint az országos átlagra, de az erősen agrárérintettek aránya ebben a csoportban magasabb, az országos átlagnál. Érdekes, hogy bár a befejezett iskolai osztályok számával nincs szignifikáns összefüggésben a fenti csoportosítás, a felelősek között a középfokú végzettségűek vannak felül reprezentálva, míg az elutasítók között a diplomások.

Ennek alapján csak bizonytalan választ lehet adni arra a kérdésre pontosan milyenek a vizsgált csoportok demográfiai, társadalom statisztikai jellemzői. A kiinduló kérdéseinkre azonban segít válaszolni az elemzés. Alapvetően hasonló a városi illetve a vidéki emberek képe a vidékről. Bár a központilag sugallt kép nem körvonalazódik nem bukkan fel kristály tisztán, annak elemei élnek. Hogy kissé homályos a vidékről kialakult kép a válaszolók fejében, az nem meglepő. Maga a sajtó, a közbeszéd sem egyértelmű, különböző, egymásnak ellentmondó, össze nem egyeztethető tartalmak jelennek meg, és élnek egymás mellett. A kezdeti attitűdöket tehát nem, vagy csak megszorításokkal lehetett megtalálni, bemutatni és magyarázni. Ezek mellett azonban újak is felbukkantak. A gondolatok, elképzelések elemzése azt bizonyította, hogy a városi és a vidéki lakosság sok szempontból ugyanazt gondolja a vidékről. Alapvető eltérést a mezőgazdaság szerepének megítélése jelent, valamint alapvető eltérést okoz a gyermekkori szocializáció. Az agrárérintett szülők gyermeke, a gyermekkori vidéki lakhely önmagában is valószínűsíti, hogy valaki azonosítja a vidéket a mezőgazdasággal. Fontos, hogy ez nem feltétlenül jelenti a vidék értékeinek megbecsülését, azt, hogy a kérdezett fontosnak látja a vidékfejlesztést.

2.2 A vidékről alkotott képek és képzetek

A magyar vidékkép rendkívül összetett. A vidékről alkotott képzeteket személyes tapasztalatainkon és tudásunkon túl nagymértékben befolyásolják az általános vélekedések, a média és más a közgondolkodásra hatást gyakorló társadalmi intézmények és személyek. A magyar vidékkép kettős, van egy idilli és egy meglehetősen kritikai oldala. A 19. század óta a falu és a paraszti kultúra a nemzeti kultúra letéteményeseként, alapjaként, hordozójaként jelenik meg. Ez az idilli, patetikus vidékkép azonban kiegészül a vidék állapotának és a vidéken élők életkörülményeinek kritikájával, amely az elmaradott, modernizációra szomjazó vidékképet generálja.

Csité András és Kovács Imre⁶ vizsgálatai szerint a rendszerváltással a vidék imázs termelése és alaptartalma is gyökeresen megváltozott. A realista, dokumentarista közelítésű, inkább pozitív vidékkép negatívvá változott. A rurális javarészt negatív tartalommal jelenik meg.

Felmérésünk során arra kerestük a választ, hogy mi jellemzi ma a vidék imázsát. Él-e még a pozitív vidékkép, vagy már csak a negatív a mérvadó? Kit tartanak a vidék jellegadó társadalmi rétegének? Külső megjelenésében hogyan jellemzik a vidéki településeket? Mennyire jellemzőek, élnek tovább ma is a vidék imázs hagyományos elemei? Vajon a vidékről alkotott képzetek egységesen jellemzik az egész magyar társadalmat korra, lakóhelyre, műveltségre való tekintet nélkül? Elemzésünkben ilyen és ehhez hasonló kérdésekre keresünk választ.

A felvétel a vidékről alkotott képzetek, a vidék imázsának vizsgálatára háromféle kérdés csoportot tartalmazott. Az első kérdéscsoport a vidékről alkotott társadalom képre vonatkozott, a második a külső megjelenésére, építészetére, míg az utolsó kérdésblokkban a hagyományos imázs elemeket, a vidékről alkotott emblemikus képeket vizsgáltuk.

Vidéki társadalomkép

A vidék jellegadó társadalmi rétegének vizsgálata során a felmérésben résztvevőktől azt kérdeztük meg, hogy a különböző társadalmi, foglalkozási csoportokat mennyire tartja jellemzőnek a mai magyar vidéki társadalomra, azaz arra kerestük a választ, hogy a megkérdezettek szerint melyek a jellemző társadalmi rétegei a mai vidéki Magyarországnak. A válaszok alapján három változót hoztunk létre a vidékről alkotott társadalom képre vonatkozóan. Az első változó azt méri, hogy valaki mennyire látja problémákkal terheltnek, leszakadónak a magyar vidéket a jellemző társadalmi rétegeket. Leszakadónak tehát az látja a magyar vidéket, aki szerint a vidéki Magyarország jellemző társadalmi rétegei az öregek, a cigányok, a szakképzetlenek, és a nagycsaládosok, tehát olyan társadalmi csoportok, akik szociális, etnikai és foglalkoztatási helyzetükből adódóan deprivált helyzetben vannak.

Mennyire jellemzők az alábbi társadalmi rétegek Ön szerint a mai magyar vidék társadalmára (%)

	cigányok	szakképzetlenek	öregek	nagycsaládosok
jellemző	47,7	46,2	69,7	41,3
is-is	32,7	36,9	24,4	41,5
nem jellemző	19,6	16,9	5,9	17,2
összesen	100	100	100	100

Ha egyenként megnézzük a leszakadó társadalomképet alkotó rétegeket azt látjuk, hogy a kérdezettek többsége egyetért azzal, hogy ezek a csoportok jellemzőek a mai magyar vidék társadalmára. A cigányok a kérdezettek 47,7 százaléka szerint, az öregek 69,7 százalékuk szerint, a szakképzetlenek 46,2 százalék szerint, míg a nagycsaládosok 41,3 százalék szerint jellemző rétegei a vidéki társadalomnak.

⁶ Csité András – Kovács Imre: Vidéki történet, In: Kovács I. (szerk.) Hatalom és társadalmi változás. A poszt szocializmus vége. Napvilág, Budapest, 2002.

A fenti társadalmi rétegekre vonatkozó válaszokból képzett változó szerint „leszakadó” a vidékről alkotott társadalomképe azoknak, akik pozitív átlagértéket érnek el, és nem tartoznak a „leszakadó” vidéki társadalom képpel rendelkezők közé azok akiknél ez az érték negatív.

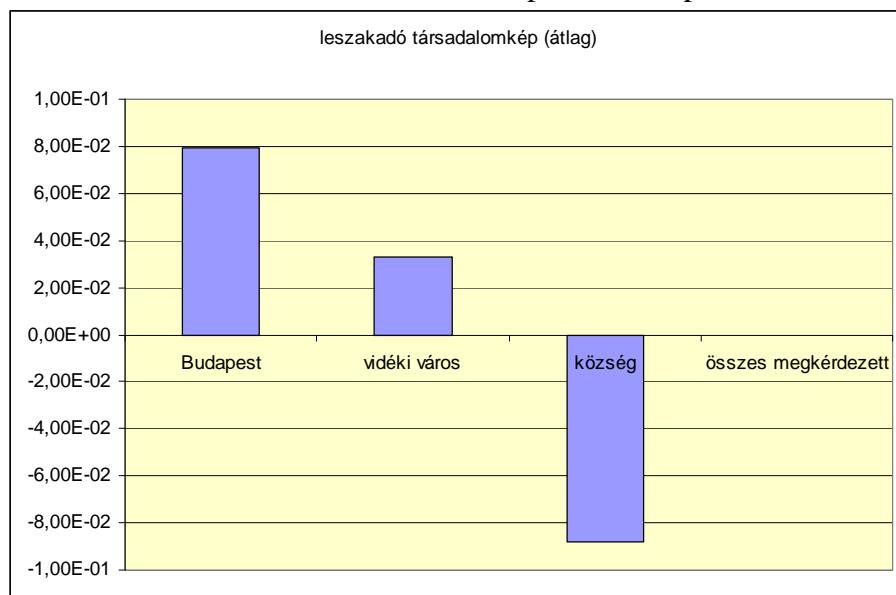
A fenti változó ellenpólusaként létrehoztunk egy második vidéki társadalomkép változót, amely a vidéki társadalom fenntarthatóságára, kiegyensúlyozottságára utal. Ezt tehát azt méri, hogy mennyire tartja fenntarthatónak a vidéki társadalmat a társadalmi rétegek alapján a válaszadó. Fenntartható vidéki társadalomképpel rendelkeznek tehát azok, akik szerint a vidék jellegadó társadalmi rétegei a kisiparosok, kisvállalkozók, a fiatalok, értelmiségiek, művészek, szakmunkások, tehát akik nem a problémás társadalmi csoportokhoz tartoznak, a társadalmi hierarchia különböző pólusain helyezkednek el, akiknek vannak tőkéik, tartalékaik, ami arra enged következtetni, hogy a társadalmi csoportok tekintetében fenntarthatónak, életképesnek látják a vidéki Magyarországot. A válaszadók 33,9 százaléka gondolja úgy, hogy a kisiparosok és kisvállalkozók jellemzőek, 31,8 %-uk szerint jellegadóak a szakmunkások, mindössze 18,5 százaléuk szerint jellemzik a vidéket a fiatalok és 12,8 százalék gondolja azt, hogy az értelmiségiek és művészek jellemző rétegét alkotják a vidéki társadalomnak. Ezekre a társadalmi rétegekre adott válaszok alapján létrehozott változó szerint akik pozitív átlagértéket érnek el, azoknak életképes vidéki társadalomképe van, míg, akiknél a változó értéke negatív azokat nem jellemzi ez a életképes vidéki társadalomkép.

A válaszok egyenkénti megoszlása első pillantásra arra enged következtetni, hogy a többség társadalomképe meglehetősen negatív. A ként összevont változó azonban képes azt is megmutatni, hogy kik azok, aki valóban negatív és kik azok akik pozitívabb vidéki társadalomképpel rendelkeznek.

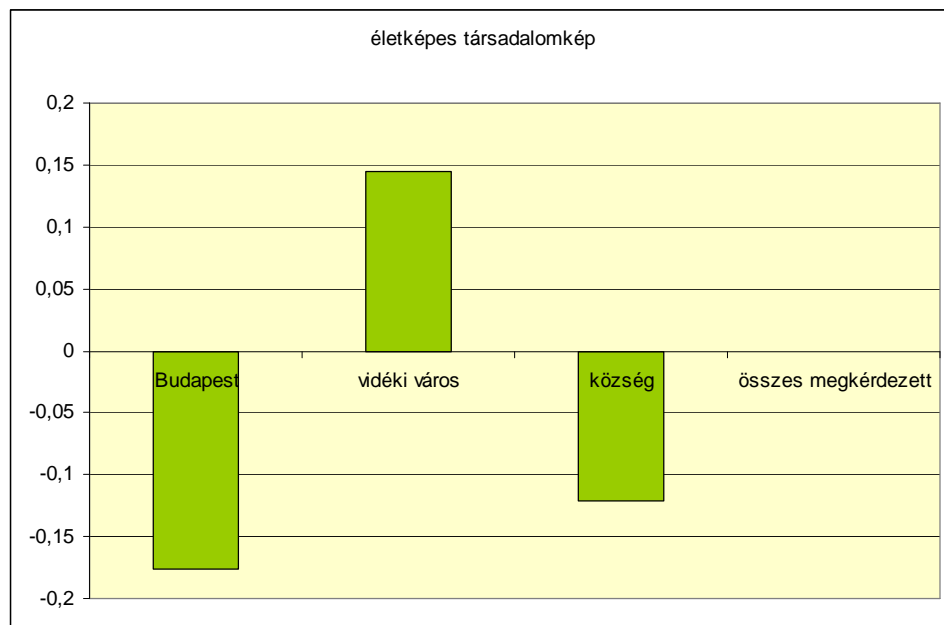
Mielőtt tovább lépnénk azonban szót kell ejtenünk a felmérésben szereplő további két társadalmi csoportról is, a gazdákról és a nagybirtokosokról. A válaszadók 38,1%-a szerint jellemzik a gazdák a vidék társadalmát és mindössze 14,6 százalék gondolja azt, hogy a nagybirtokosok jellegadó csoportja a vidéki társadalomnak. Figyelemre méltó eredménynek bizonyult, hogy ez a két réteg azonban a fentiekben létrehozott egyik változóhoz sem illeszkedett. Ezt a két a mezőgazdasághoz szorosan kapcsolódó társadalmi csoportot tehát külön kell kezelnünk.

A két mezőgazdasághoz kötődő társadalmi csoportra vonatkozó válaszok alapján megfelelő eljárással létrehoztunk egy ún. agrárius társadalomkép változót. Agrárius vidéki társadalomképe ez alapján annak van, akinek a válaszai alapján az rajzolódott ki, hogy a mai magyar vidéknek jellegadó társadalmi rétegei a nagybirtokosok és a gazdák egyaránt, illetve azok is, akik az egyik csoportra vonatkozóan csupán semleges, míg a másik esetében egyetértő választ adtak. Semlegesnek tekintettük azokat, akik mindkét társadalmi csoport esetében semleget választ adtak, és a válaszok alapján nem agrárius azoknak a vidékképe, akik sem a gazdákat, sem a nagybirtokosokat nem tartják a vidéki társadalom jellemző rétegének, illetve az egyikre vonatkozó nemleges válasz mellett a másik esetében semleges választ adtak.

A vidékről alkotott társadalomkép vonatkozásában elsőként a lakóhely és a vidéki társadalomról alkotott kép kapcsolatát vizsgáltuk meg.

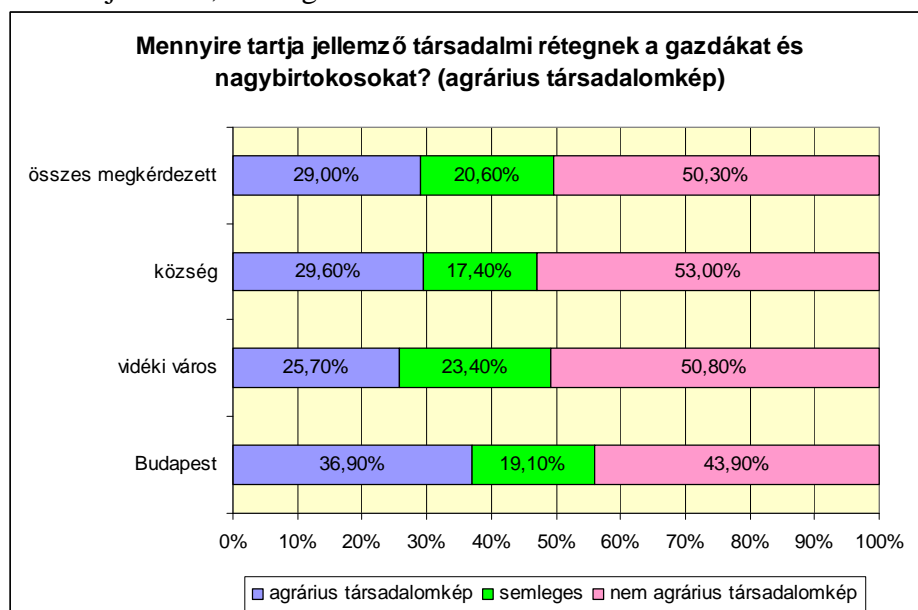

A leszakadó vidéki társadalomkép településenkénti átlaga azt mutatja, hogy mind a budapestiek, mind a vidéki városok lakói azt gondolják, hogy a mai vidéki Magyarország jellemző társadalmi rétegei az öregek, cigányok, szakképzetlenek és nagycsaládosok egyaránt, ami arra enged következtetni, hogy a társadalmi csoportok tekintetében problémásnak, leszakadónak látják a mai magyar vidék lakosságát. A községek lakóit azonban nem jellemzi ez a leszakadó vidékről alkotott társadalomkép.

Az életképes vidéki társadalomkép településenkénti átlaga alapján elmondható, hogy sem a budapestiek, sem a községek lakói nem vélekednek úgy, hogy a vidéki társadalom jellegadó rétegeit az értelmiségiek, művészek, fiatalok, szakmunkások valamint a kisiparosok, kisvállalkozók alkotják. Az életképes vidéki társadalomkép a vidéki városok lakóit jellemzi. Fontos itt megjegyezni, hogy a falusiakat sem a leszakadó, sem az életképes társadalomkép

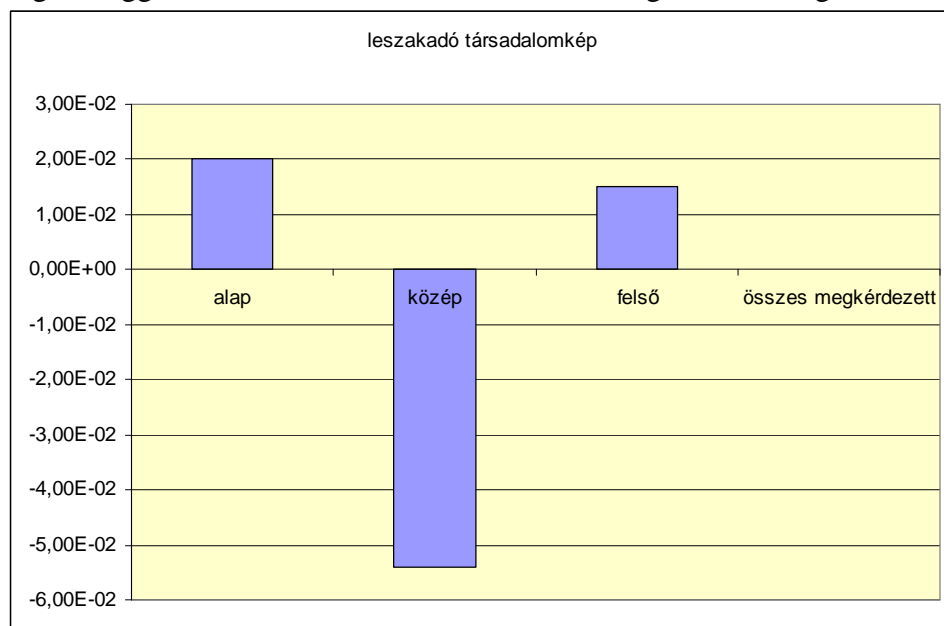
nem jellemzi, míg a vidéki városok lakói mindkettővel egyetértenek.

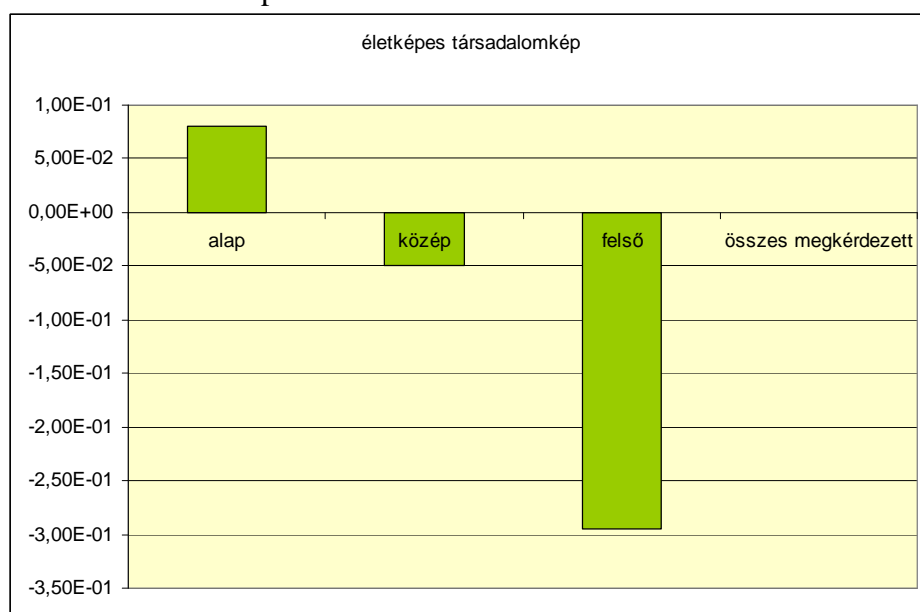
Az agrárius vidéki társadalomkép településenkénti megoszlásáról elmondható, hogy az összes megkérdezett esetében legnagyobb arányban a nem agrárius vidéki társadalomképpel rendelkezőket találjuk (50,3%), a semlegesek aránya 20,6%, míg agrárius vidéki társadalomképpel rendelkezik a megkérdezettek 29%-a. A budapestiek az összes megkérdezettől némileg eltérő megoszlást mutatnak. 36,9% vallja azt, hogy a mai vidéki Magyarország jellegadó rétegét képezik a gazdák és nagybirtokosok, 19,1%-uk semleges, nem foglalt állást ebben a kérdésben, míg 43,9%-uk szerint sem a gazdák, sem a nagybirtokosok nem tartoznak a vidéket jellemző társadalmi csoportok közé. A vidéki városok lakói a teljes mintával közel megegyező képet mutatnak. A vidéki városlakók 25,7%-a rendelkezik agrárius vidéki társadalomképpel, 23,4%-uk semleges és 50,8%-uk nem agrárius. A községek lakói körében is legnagyobb arányban (53%) a nem agráriusokat találjuk, az agrárius vidéki társadalomképpel rendelkezők aránya körükben 29,6%, ami közel azonos a minta átlagával, míg a semlegesek aránya valamivel alacsonyabb körükben (17,4% vs. 20,6%).

Összességében elmondható, hogy a budapestiek leszakadó vidéki társadalomképe mellett körükben találjuk legnagyobb arányban az agrárius társadalomképpel rendelkezőket is. A vidéki városok lakóra egyaránt jellemző a leszakadó és az életképes vidéki társadalomkép, de agráriusnak döntően nem tekinthetőek, társadalomképük a vidéki városok lakóinak meglehetősen sokszínű. Míg a falvak lakói sem leszakadónak, sem életképesnek, sem pedig agráriusnak nem tekintik a mai vidéki társadalmat.

Tovább finomítva a képet a vidéki társadalomkép kapcsolatát megnéztük az iskolai végzettséggel, a korral valamint az agrárérítettséget mérő változóval is.

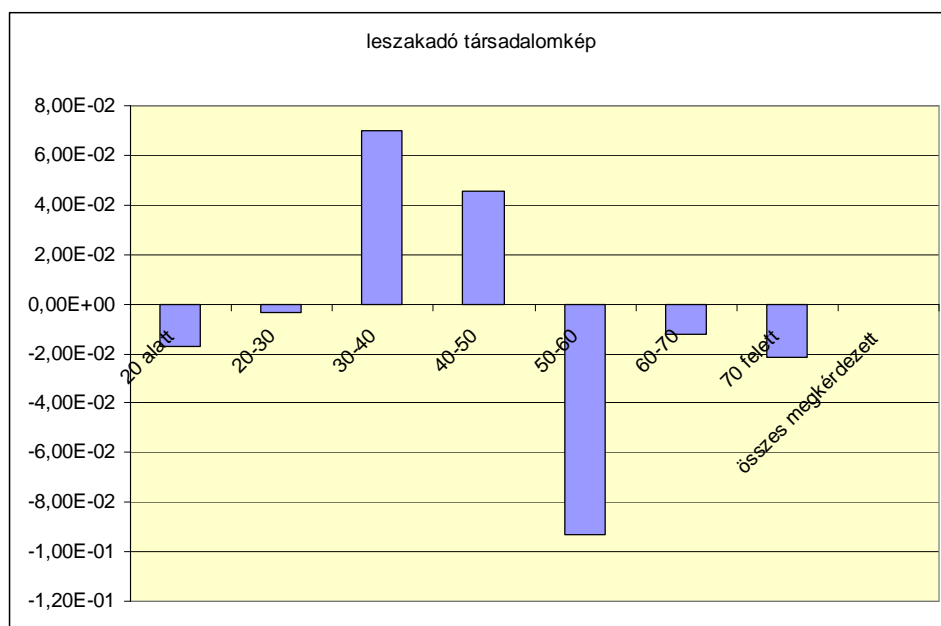

A leszakadó társadalomkép változó iskolai végzettség szerinti átlaga azt mutatja, hogy az alap és felsőfokú végzettségűek gondolják úgy, hogy a deprivált társadalmi rétegek jellemzik a mai magyar vidék lakosságát, míg a középfokú végzettségűeket nem jellemzi ez a leszakadó vidéki társadalomkép.

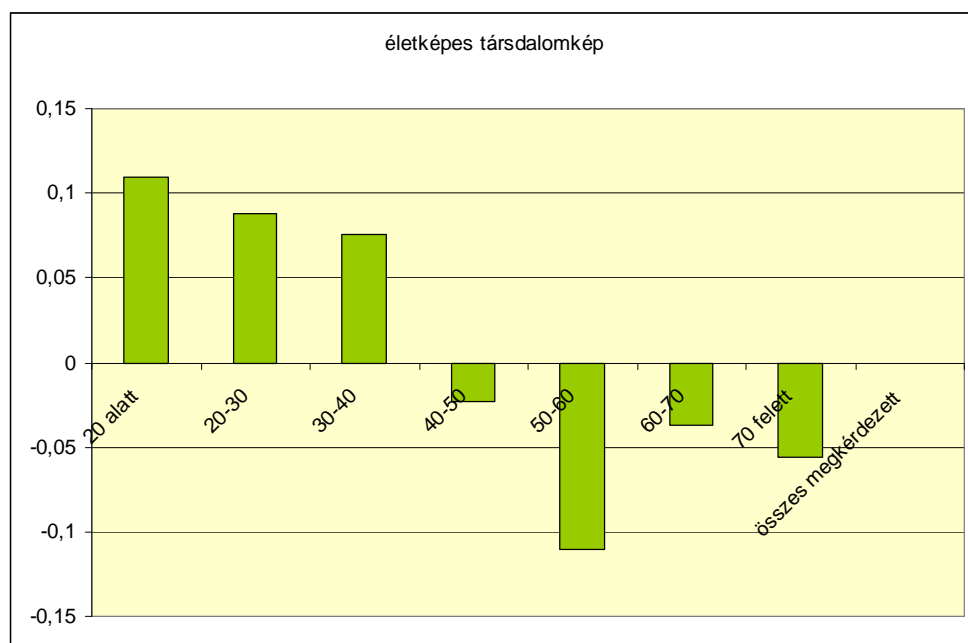

Az életképes társadalomkép esetében elmondható, hogy az iskolai végzettség szerinti átlagok azt jelzik, hogy a magasabb iskolai végzettségűek (közép és felső) nem rendelkeznek az életképes vidéki társadalomkép képzetével, és csak az alapfokú végzettségűek gondolják azt, hogy a mai vidéki társadalmat sokszínű, tartalékokkal, tőkékkel is rendelkező társadalmi csoportok a kisiparosok kisvállalkozó, értelmiségiek, művészek, fiatalok és szakmunkások jellemzik.

Az agrárius vidéki társadalomkép és az iskolai végzettség között azonban nem találtunk szignifikáns kapcsolatot.

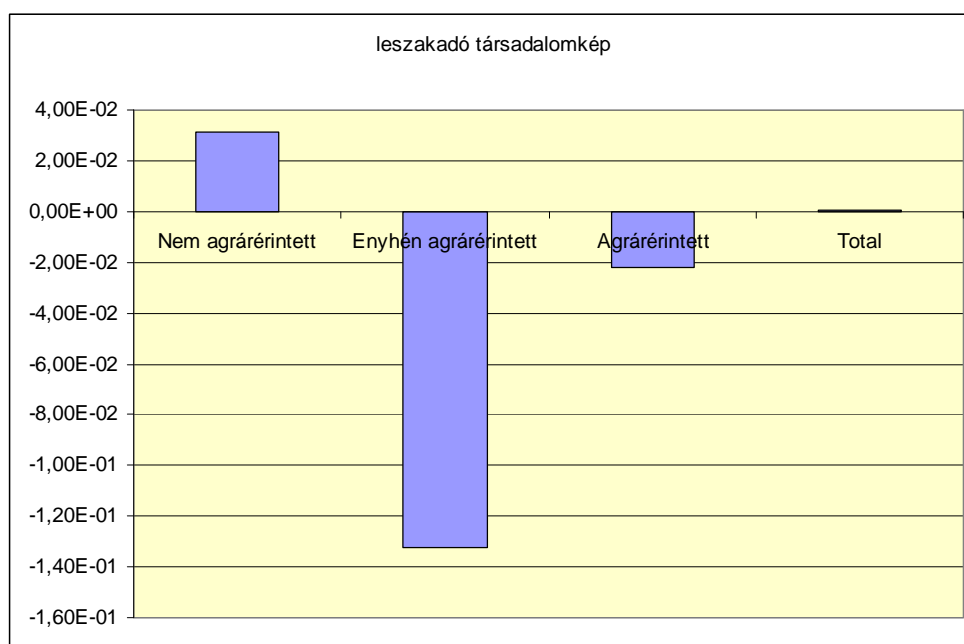

A leszakadó vidéki társadalomkép változónak megnéztük a korcsoportonkénti átlagát. Ez alapján az mondható el, hogy a legtöbb korcsoportra nem jellemző a leszakadó vidéki társadalomkép. Ezzel a társadalomképpel az adatok szerint a 30-40 valamint a 40-50 év közöttiek rendelkeznek

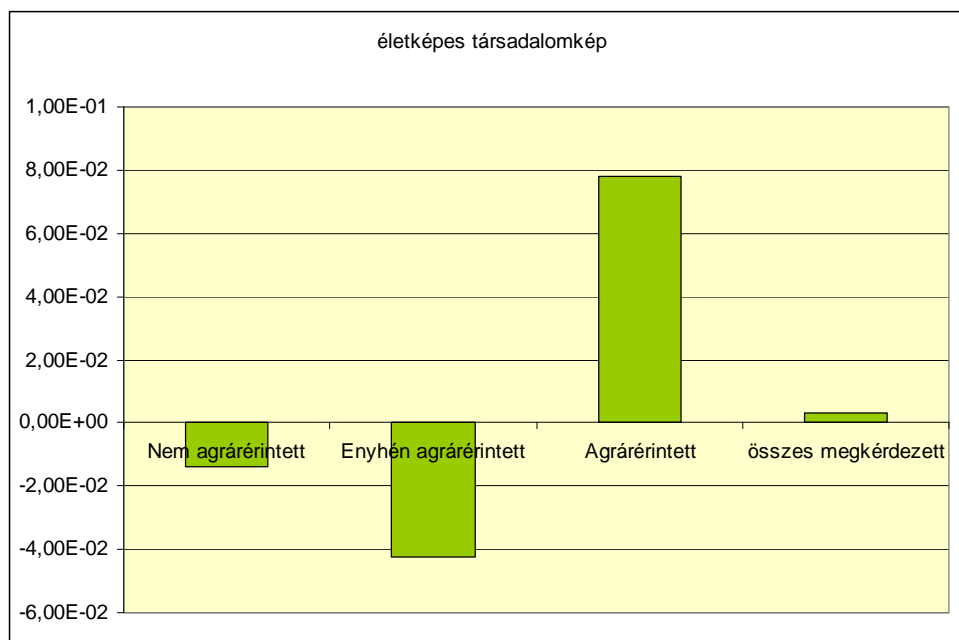
Ezzel szemben az életképes vidéki társadalomkép változó koronkénti átlaga azt mutatja, hogy ez a társadalomkép a fiatalabbakat jellemzi, azaz a 40 év alatti korcsoportok esetében találtunk pozitív értékeket az életképes vidéki társadalomkép változó vonatkozásában. Az agrárius vidékkép esetében az iskolai végzettséghez hasonlóan a korcsoporttal sem találtunk szignifikáns kapcsolatot.

Végül egy speciális változó az agrárérintettség kapcsolatát vizsgáltuk meg a különböző társadalomkép változókkal. A mutató⁷ alapján az erősen agrárérintett kategóriába kerültek mindazok, akik főfoglalkozásban a mezőgazdasági szektorban alkalmazottak, akik legalább részben piaci értékesítésre állítanak elő mezőgazdasági terméket, akik egyik kategóriába sem tartoznak, de 1 hektárnál (tehát a volt háztáji földnél) nagyobb termőterület birtokosai, akik a mezőgazdaságból mentek nyugdíjba, akiknek csak mezőgazdasági iskolázottsága van. Az enyhén agrárérintett kategóriába azok kerültek akik csak saját fogyasztásra termelnek, akik semmilyen más módon sem kapcsolódnak a mezőgazdasághoz, de 1 hektár alatti termőfölddel rendelkeznek. Végül a nem agrárérintett kategóriába azok kerültek, akiknek semmilyen kapcsolódását sem lehetett kimutatni a mezőgazdasághoz.

Az agrárérintetteket és az enyhén agrárérintetteket egyaránt nem jellemzi a leszakadó vidéki társadalomkép. Azok, akik nem agrárérintettek gondolják úgy, hogy a mai magyar vidéki társadalom jellegadó rétegei a cigányok, szakképzetlenek, öregek és nagycsaládosok.

⁷ A agrárérintettség változót a 2004-es vidékkutatásban alkalmazott módszerek alapján hoztuk létre.
In : Kovách Imre (Szerk.) Vidék, mezőgazdaság, Európai Unió csatlakozás - az értékek változása
MŰHELYTANULMÁNYOK (5), MTAPTI, 2005/5.

Az életképes vidéki társadalomkép változó esetében pozitív értéket csak az agrárérintettek értek el, míg a nem agrárérintettek és az enyhén agrárérintettek nem értenek egyet ezzel a társadalomképpel.

A leszakadó társadalmi csoportok határozzák meg a vidékképét a budapestieknek és a vidéki városok lakónak, az alap és felsőfokú végzettségűeknek, a középkorúaknak és a nem agrárérintetteknek. Ezzel szemben az életképes vidéki társadalom képzetével a vidéki városlakók, alapfokú végzettségűek, a fiatalok és az erősen agrárérintettek rendelkeznek.

A vidék külső képzete

A vidékről alkotott képzeteknek, imázsoknak fontos részét képezik a vidék fizikai valóságáról alkotott kép, amely leginkább a vidéki települések arculatában, építészetében ragadható meg.

Az építészetten keresztül megragadható képek és képzetek vonatkozásában a felmérésünk során négyféle képet teszteltünk. Az első kép a kis falu parasztházakkal, a második a városok és falvak kockaházakkal, a harmadik a nagy családi házak jelenléte a vidéki településeken, a negyedik pedig a lakóparkok jelenléte a vidéki településeken. A képeket igyekeztünk úgy megalkotni, hogy a falvak modernizációját, az evolúciót is kifejezze. Így jutunk el a tradicionális parasztházaktól, a 60-as évek kockaházain és a 80-as évek emeletes családi házain keresztül napjaink lakóparkjaiig.

A válaszadókat arra kértük, hogy mondják meg mennyire tartják jellemzőnek a különböző képeket a vidéki Magyarországra.

Mennyire tartja jellemzőnek a vidéki Magyarországra az alábbi képeket (%)

	Kis falu parasztházakkal	Városok és falvak kockaházakkal	Emeletes családi házak	Lakóparkok
jellemző	43,8	37,6	26,3	14,2
is-is	26,5	35,4	35,8	20,2

nem jellemző	29,7	27	38	65,6
összesen	100	100	100	100

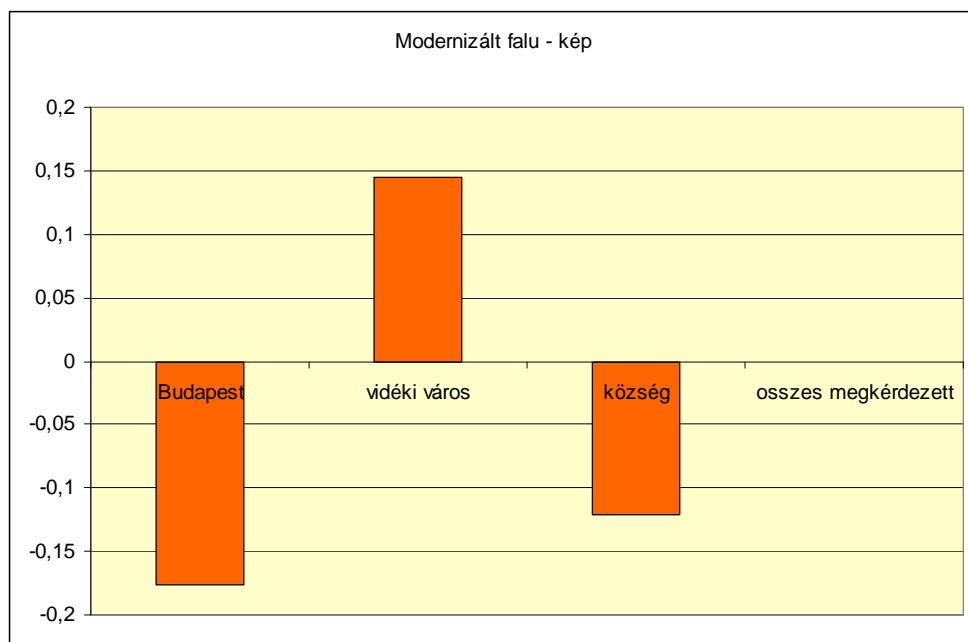
A kis falu parasztházakkal a válaszadók többsége (43,8%) szerint jellemzői a mai vidéki Magyarországra. A falvak és városok kockaházakkal kép esetében a válaszadók 37,8% -a gondolja úgy, hogy ez jellemző a vidéki Magyarországra, 35,4%-uk nem foglalt állást ebben a kérdésben és 27%-uk szerint nem jellemzi ez a fajta külső kép a vidéki településeket. Az emeletes családi házakat a válaszadók 26,3%-a tartja jellemzőnek a vidéki települések építészetében, a semlegesek 35,8%-a mellett 38% szerint nem jellemző ez a fajta építészeti kép a mai vidéki Magyarországra. A lakóparkokat a válaszadók többsége nem tartja jellemző vidéki építészeti és faluképnek (65,8%).

A válaszok, megoszlása azt mutatja, hogy legtöbben a tradicionális, a kevésbé modern faluképekkel értenek egyet. Ma is erősen él a kis falu parasztházakkal képzete a falvak a szocializmusban megkezdett a modernizáció jegyében zajló átépítése ellenére. 1945 után Magyarországon, mint Európában mindenhol, az a modernizációs paradigma került előtérbe, amely az állam fokozottabb szerepvállalásával próbálta begyógyítani a háború ütötte sebeket. A szocializmus korának településpolitikáját is áthatott a modernizáció, és ez a fejlesztésre való törekvés máig él. Kérdés azonban, hogy a modernséghez mennyire társul pozitív jelentéstartalom a vidék építészetének vonatkozásában. A vidék idilli imázsának meghatározó eleme a falu kis parasztházakkal tradicionális kép⁸, így a modern akár negatív jelentéssel is párosulhat. Erre vonatkozóan azonban az adataink nem tartalmaznak információkat.

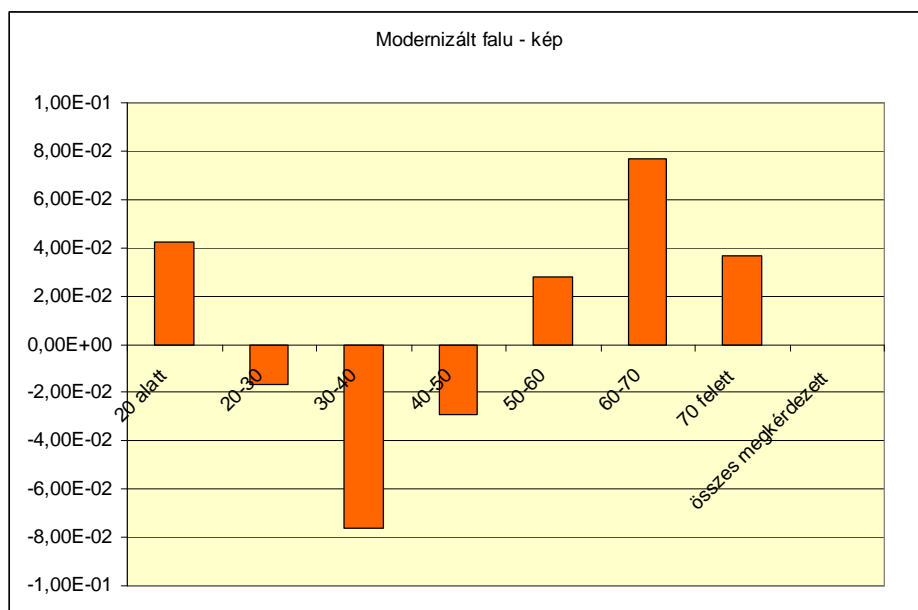
A falvak külső képére vonatkozó válaszok alapján létrehoztunk egy ún. modernizációs falukép változót. Ezt a változót a modernizációhoz köthető faluképek alkotják⁹, tehát a kockaházak, a családi házak és a lakóparkok. Modernizált külső faluképe van tehát azoknak, akik az így képzett változó szerint pozitív átlagértéket érnek el, tehát akik szerint a mai magyar vidék építészetére a kockaházak, az emeletes családi házak és a lakóparkok egyaránt jellemzőek. Akik negatív átlagértéket érnek el a változó szerint azok ezzel a modernizált külső falukép imázssal nem azonosulnak.

⁸ A későbbiekben létrehozott emblemikus imázs főkomponensre jól illeszkedett a falu kis parasztházakkal változó.

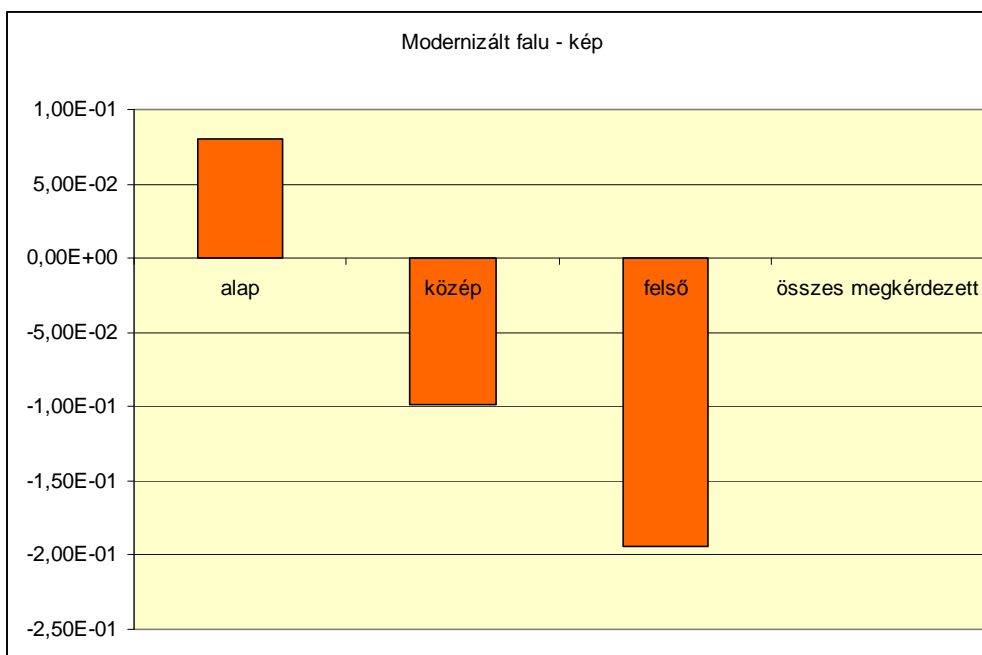
⁹ A kis falu parasztházakkal változó nem illeszkedik a külső faluképre vonatkozó változók közül létrehozott főkomponensre.

A modernizált külső falukép változó településtípusonkénti átlaga azt mutatja, hogy a modernizált külső falu képével egyedül a vidéki városok lakói rendelkeznek, sem a budapestiek, sem a falvak lakói nem gondolják azt, hogy a mai vidék külső arculatát a kockaházak, emeletes családi házak és lakóparkok együttese határozza meg.

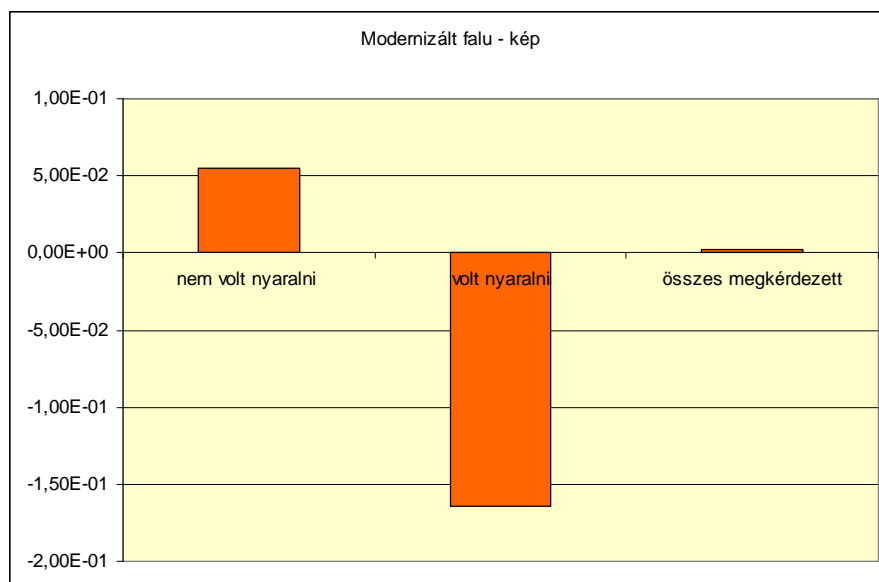
A korcsoportok vonatkozásában azt láthatjuk, hogy a legfiatalabbak, illetve az idősebb 50 év feletti korcsoportokba tartozók a modernizált külső falukép képzetével.

A változó iskolai végzettség szerinti átlaga pedig azt jelzi, hogy az alapfokú végzettségűek gondolják úgy, hogy a magyar vidék arculatát a kockaházak, emeletes családi házak és a lakóparkok együttese jellemzi. Ezzel szemben mind a közép, mind a felsőfokú végzettségűek nem értenek egyet ezzel a képpel.

Képzeteinket nagymértékben befolyásolják élményeink, közvetett és közvetlen tapasztalataink. Ezek forrása rendkívül komplex a médiától a saját tapasztalatig.

A felmérésben szereplő nyaralásra, üdülésre vonatkozó kérdés azon túl hogy fontos életstílus mutató, arra is enged következtetni, hogy a kérdezett mennyire mobil, van-e lehetősége saját tapasztalatok gyűjtésére, amely befolyásolja a vidékről alkotott képzetét.

A modernizált külső falukép változó üdülési aktivitás szerinti átlaga azt mutatja, hogy a modernizált falukép azokat jellemzi, akik az elmúlt 12 hónapban nem voltak nyaralni. Felmerül a kérdés, hogy vajon ezt a képzetet mennyire befolyásolják a saját tapasztalatok? Ennek megválaszolására azonban további kutatások szükségesek

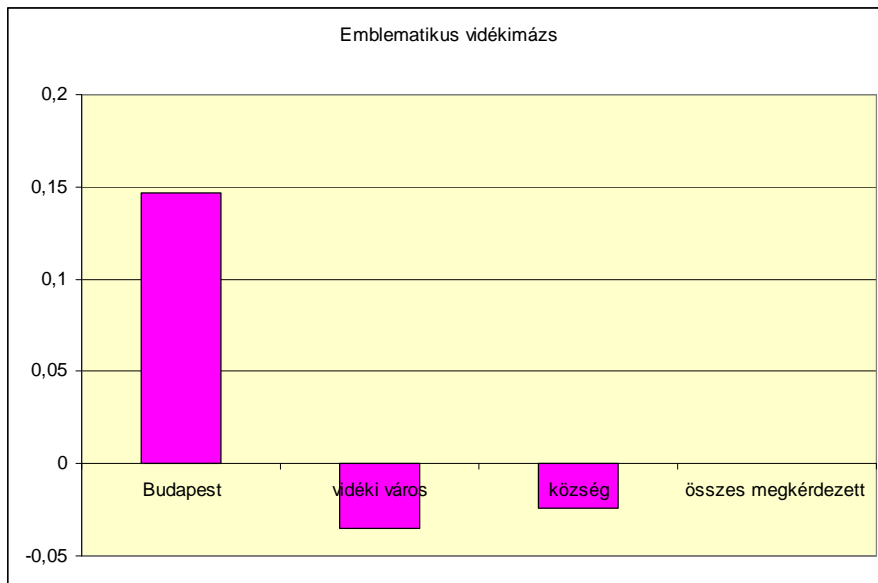
Összességében azonban az mondható el, hogy a társadalmi jelzőszámok tükrében a modernizált falukép leginkább a vidéki városlakókat, a legfiatalabbak és a legidősebbeket és az alapfokú végzettségűeket jellemzik.

A vidék hagyományos imázsa

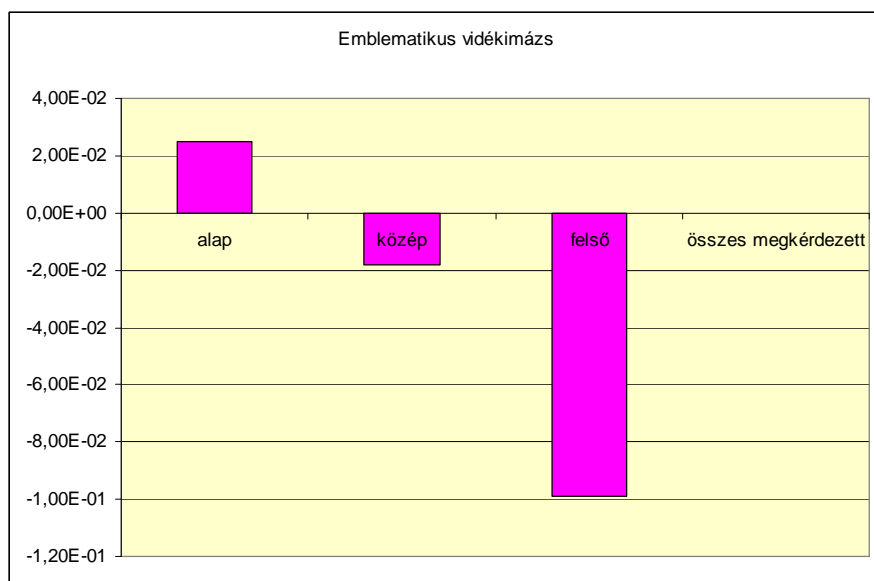
A magyar vidék imázsára nagy hatással vannak az évszázadokon át meggyökeresedett képek és képzetek. Napjainkig ezek jelentik a meghatározó címkéit, emblémáit a magyar vidéknek és sokszor egész Magyarországnak. Jól mutatják ezeknek az imázselemeknek meglétét és továbbélését a falusi turizmust népszerűsítő prospektusok. A prospektusok faluképe vélt és valós igényekhez kapcsolódik, ezekre próbál reagálni. Célcsoportja a megfáradt városi ember, akire vidéken csak madárdal, falevelek susogása, háziállatok hangjai és nyugalom vár. Vagy ha esetleg valami mozgalmasabbat szeretne csinálni, akkor lehetősége van vidéken lovagolni, vadászni, természetet járni, vagy akár csak a faluban sétálgatni, de mehet horgászni, kirándulni, kocsikázni, hegyet mászni is. A prospektusokban jelentős hányadot foglalnak el a magyarosnak vélt ételek, vagy az ezeket népszerűsítő programok. Balatoni prospektusban a balatoni fogast népszerűsítik, erdős vidékeken a vaddisznóból készült pecsenyét, máshol a birkapörköltet.

A prospektusokban megjelenő falukép fő elemei és eszközei a tradíció, népszokások, népviselet, a falu hagyományos építészete, a tájjellegű ételek széles kínálata, a kirándulás a természet közelsége. Kiemelt szerepet kap a prospektusok világában két terület a Hortobágy és a Balaton vidéke.

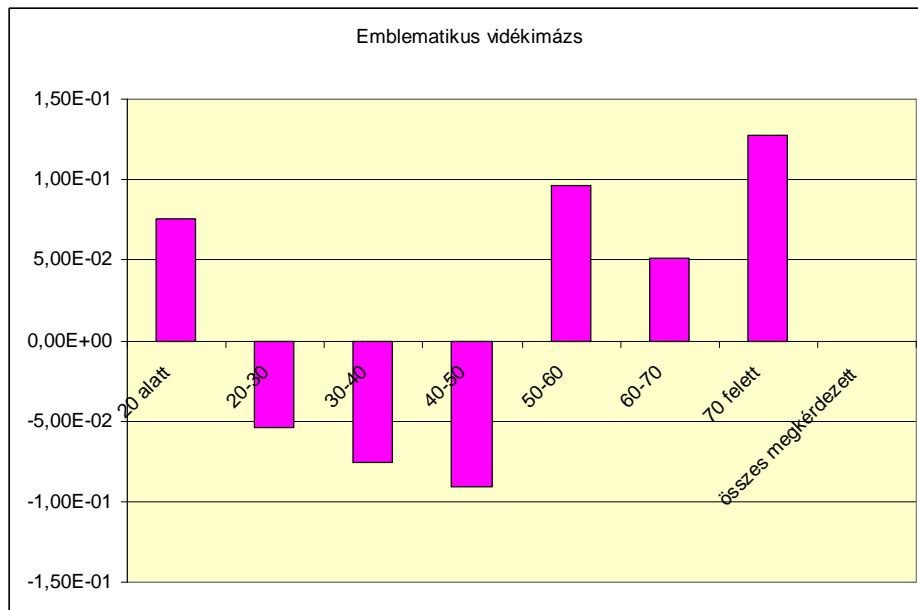
Felmérésünk során összegyűjtöttünk néhány ilyen tipikusnak mondható vidéki imázs elemet és a válaszadóktól megkérdeztük, hogy véleményük szerint mennyire jellemzik ezek ma a vidéki Magyarországot. Ezek az imázselemek a következők: természeti táj, kiránduló helyek, Balaton, hegyvidék, Hortobágy/puszták, tanyák, a helyi népviselet, helyi népszokások, a tájjellegű ételek, valamint ide tartozónak véljük még a tradicionális falu képét, tehát a kis falu parasztházakkal képet is, amiről a korábbiakban már külön is szót ejtettünk. A fenti képekre adott válaszok alapján létrehoztuk az emblematiszta vidék imázs változót, ami azt mutatja, hogy valaki mennyire azonosul ezekkel az emblematiszta vidékképekkel, mennyire ért egyet a vidék tradicionális, sokszor idilli imázsával. Az így képzett változó szerint emblematiszta vidékimázsza van azoknak, akik pozitív átlagértéket érnek el, és nem tekintető emblematiszta vidékképe azoknak akiknél ez az érték negatív.

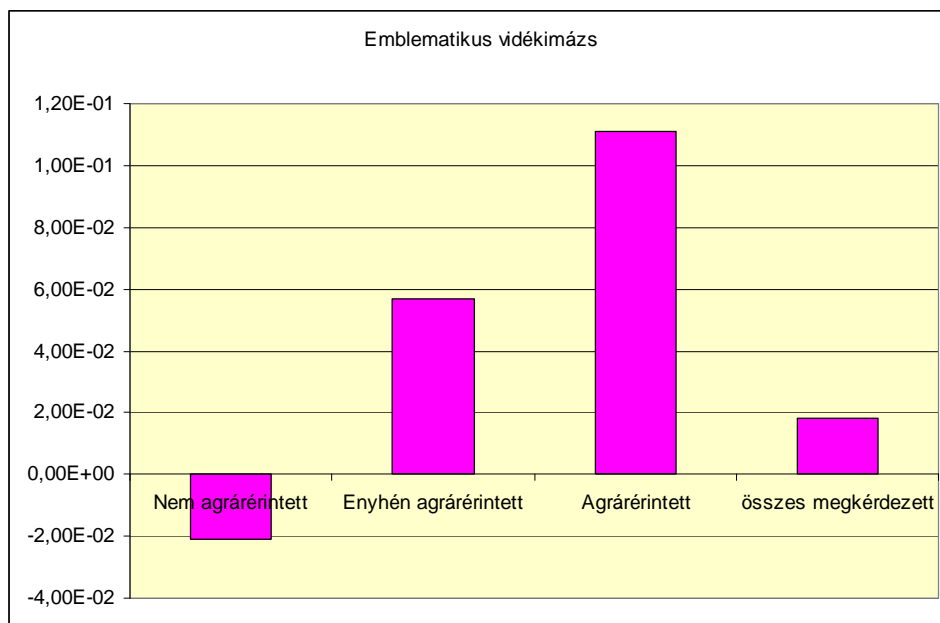
Az emblematikus vidékimázs településtípusonkénti átlaga azt mutatja, hogy a tradicionálisnak tekinthető imázselemekkel leginkább a budapestiek azonosulnak, míg a vidéki városok és falvak lakóira nem jellemző ez a felfogás, képzet

Az imázs változó és az iskolai végzettség kapcsolatáról azt mondhatjuk, hogy pozitív átlagértéket csupán az alapfokú végzettségűek értek el, tehát ők azok, akik azonosulnak az emblematikus vidékimázssal.

Az imázs változó korcsoportonkénti átlaga pedig azt mutatja, hogy a legfiatalabbak, illetve az 50 év felettek rendelkeznek az emblematikus vidékimázzsal, a többi korcsoportra ez nem jellemző.

Előfeltevéseink szerint az agrárérintettek tevékenységükből, származásukból adódóan realisabb képet látnak a vidékről. Ezzel szemben az imázs és az agrárérintettség kapcsolatáról az mondható le, hogy az agrárérintettek és az enyhén agrárérintettek is azonosulnak a tradicionális imázsselemekkel, míg aki nem agrárérintett arra ez a fajta emblematikus vidékimázs nem jellemző. Ennek okát későbbi kutatások hivatottak feltárni, jelen elemzés erre nem nyújt lehetőséget.

Összességében azonban elmondható, hogy a tradicionális vidék imázssal, tehát a vidék idilli felfogásával leginkább a budapestiek, az alapfokú végzettségűek, a nagyon fiatalok és az idősebbek, valamint a valamilyen módon agrárérintettek értenek egyet.

A budapestiek markáns vidéki imázsa igazolni látszik azt a sokak által elfogadott tézist miszerint a vidéki imázs a kívülálló városiak produktuma. A kérdés azonban az, hogy ezzel

mennyire tudnak azonosulni az érintettek? A válaszok településtípusonkénti megoszlása arra enged következtetni, hogy ez az azonosulás meglehetősen gyenge, ugyanakkor az agrárérintettek erőteljes idilli imázsa némileg módosíthatja ezt a tézist. Az okok megválaszolására azonban jelen tanulmány kereti nem nyújtanak lehetőséget.

A vidék imázsok továbbélnek, egyszer elvesztik eredeti jelentésüket és új környezetben jelennek meg, máskor változatlanul fennmaradnak. Ugyanakkor a vidékről alkotott nézeteink komplexitását felmérésünk bizonyítja. Azt, hogy mit gondolunk a magyar vidékről ma számtalan dolog határozza meg. Függ a lakóhelytől, a műveltségtől, a kortól és számtalan a fentiekben nem vizsgált társadalmi jelzőszámától is. Ezek a képzetek határozzák meg a vidékről zajló diskurzust, és a vidékiek önképét is. Mindennek fontosságát pedig nem lehet eléggé hangsúlyozni, hisz a vidék imázsa befolyással van a hatalmi döntésekre; a fejlesztési források szétosztására. Meghatározza a vidék és város kapcsolatát és ezen keresztül a vidéki települések és lakóik képviselőjét, érvényesülését a társadalom, gazdaság és a kultúra számtalan területén

3. Zárszó

Kutatásunk eredményei azt mutatják, hogy a vidék imázsok, a tudás és a vidékfejlesztés kölcsönhatása megkérdőjelezhetetlen. A magyar falvakban jelentős részében is a helyi imázsok megújítása történik, amelyet a helyi elitek legitimációs igényei, a fejlesztési pályázatokért folytatott szimbolikus és hétköznapi verseny és a falusi turizmus ösztönöz. A pályázati rendszer általánossá válása, a pályázatok és fejlesztési imázsok tervezése és szerkesztése iránti erősödő igény a tudás- és intellektuális tőkével rendelkezők számára nagyobb esélyt ad hatalmi, pénzügyi és osztályérdekeik érvényesítésére. A fejlesztési projekt és imázs készítése, a városiak igényeinek közvetítése a helyi fejlesztésbe történő beavatkozási lehetőséget biztosít a szakértők, értelmiségiek, az úgynevezett projekt osztály tagjai számára, akik többnyire nem falusiak. A pályázat és imázskészítés szakértelme hatalom és befolyás előtt nyit kaput. A vidék imázsok minőségének, tartalmának és kidolgozottságának a tétje túlnőtt a kulturális területen.